

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakultetas

Psichologijos institutas

Rugilė Urbutytė

Teisės psichologijos studijų programa

Magistro darbas

**Vyrų, teistų už smurtą artimoje aplinkoje, sprendimų priėmimo ypatumai
konfliktinėse situacijose**

Darbo vadovas: prof. dr. (HP) Gintautas Valickas

Vilnius 2025

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS.....	7
1.1. Sprendimų priėmimas remiantis dvejojo informacijos apdorojimo prieiga.....	7
1.2. Dvejojo informacijos apdorojimo prieiga ir kriminalinis elgesys.....	10
1.2.1. Emocijų reikšmė sprendimų priėmimui	12
1.2.2. Suvoktos bausmės rizikos reikšmė sprendimų priėmimui	14
1.3. Smurtas artimoje aplinkoje	15
1.3.1. Smurto artimoje aplinkoje agresoriai ir aukos	17
1.3.2. Alkoholio vartojimo įtaka smurtui artimoje aplinkoje.....	18
1.4. Sprendimų priėmimo tyrimo metodai	19
1.4.1. Eksperimentinės sąlygos ir jų įtaka sprendimų priėmimui	21
1.5. Tyrimo tikslas ir klausimai	22
2. TYRIMO METODIKA.....	23
2.1. Tyrimo dalyviai.....	23
2.2. Tyrimo metodai.....	23
2.3. Tyrimo kintamųjų ir grupių aprašymas.....	25
2.4. Tyrimo eiga	26
2.5. Tyrimo duomenų analizė	27
3. REZULTATAI.....	30
3.1. Eksperimentinių sąlygų poveikis	30
3.2. Situacijos veikėjo sprendimo ir konflikto numatymas.....	33
3.3. Alternatyvių sprendimų numatymas	36
3.4. Smurtinio elgesio teisinių pasekmių numatymas.....	39
4. REZULTATŲ APTARIMAS	43
4.1. Eksperimentinių sąlygų efektas	43

4.2. Sprendimų priėmimo ypatumai.....	44
4.3. Emocijų poveikis sprendimų priėmimui	45
4.4. Suvokta bausmė dėl smurtinio elgesio	46
4.5. Tyrimo ribotumai ir pasiūlymai tolesniems tyrimams	46
5. IŠVADOS	48
LITERATŪRA.....	49
PRIEDAI.....	55
1 priedas. Bylų nuosprendžių atrankos kriterijai	55
2 priedas. Tyrimo hipotetinės situacijos	56
3 priedas. Tyrimo protokolo pavyzdys	58
4 priedas. Patiriamų emocinių išgyvenimų skalė.....	59
5 priedas. Tyrimo instrukcija	60
6 priedas. Informuoto sutikimo forma	61

SANTRAUKA

Vyrų, teistų už smurtą artimoje aplinkoje, sprendimų priėmimo ypatumai konfliktinėse situacijose

Rugilė Urbutytė, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2025, 61 psl.

Siekiant geriau suprasti smurtinį elgesį, vis dažniau tiriamas nusikalstamų sprendimų priėmimas. D. Kahneman dvejetainio informacijos apdorojimo teorija išskiria dvi sistemas: I sistema siejama su greitu, automatiniu informacijos apdorojimu, o II – su lėtu, sąmoningu. Tyrimai rodo, kad smurtas gali būti susijęs tiek su impulsyviais, tiek su sąmoningai priimtais sprendimais. Tai svarbu ir Lietuvos kontekste, nes smurtas artimoje aplinkoje sudaro 12,8 proc. visų nusikaltimų, tačiau apie smurtinio pobūdžio sprendimų priėmimą vis dar trūksta tyrimų duomenų. Šiame tyrime dalyvavo 60 vyrų ($M = 40,57$), teistų už smurtą artimoje aplinkoje. Buvo naudojamas scenarijų metodas siekiant išanalizuoti tyrimo dalyvių sprendimų pobūdį skirtingomis eksperimentinėmis sąlygomis: riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo. Rezultatai parodė, kad sprendimų pobūdis, taip pat ir smurtinio pobūdžio sprendimai, tarp tyrimo grupių reikšmingai nesiskyrė. Be to, nors pykčio sužadavimo sąlyga nebuvo veiksminga, nustatyta, kad patirtos baimės įvertinimas buvo didesnis tais atvejais, kai buvo pateikti prosocialūs alternatyvūs sprendimai ($p < 0,05$). Šio tyrimo rezultatai kurie rodo, kad nepaisant skirto laiko situacijos analizei, buvo pateikiami smurtinio pobūdžio sprendimai, gali padėti geriau suprasti smurtinius sprendimus artimoje aplinkoje.

Raktiniai žodžiai: dvejetainio informacijos apdorojimo prieiga, smurtas artimoje aplinkoje, sprendimų priėmimas

SUMMARY

Decision-making characteristics in conflict situations among men convicted of domestic violence

Rugilė Urbutytė, Vilnius, Vilnius University, 2025, p. 61.

Criminal decision-making is increasingly being studied to better understand violent behaviour. D. Kahneman's dual information processing theory distinguishing two systems: System I involves fast, automatic information processing, and System II involves slow, conscious processing. Research shows that violence can be linked to both impulsive and conscious decision-making. This is relevant in the Lithuanian context, as domestic violence accounts for 12.8% of all crimes, but there is still a lack of research on violent decision-making. The participants in this study were 60 men ($M = 40.57$) convicted of domestic violence. A scenario method was used to analyse the characteristics of the participants' decisions under different experimental conditions: time-limited, time-unlimited and anger arousal. The results showed that the characteristics of decisions, including violent decisions, did not differ significantly between the study groups. Also, although the anger arousal condition was not effective, it was found that fear ratings were higher when prosocial alternative decisions were presented ($p < 0.05$). The results of this study, which show that violent responses were given regardless of the amount of time spent analyzing the situation, can help to better understand violent decision-making in the context of domestic violence.

Key words: dual information processing approach, domestic violence, decision-making

PRATARMĖ

Kiekvieną dieną, visame pasaulyje, žmonės patiria smurtą iš artimo žmogaus. Lietuvoje ši problema auga, tačiau kas yra žinoma apie smurto artimoje aplinkoje priežastis? Kas skatina smurtautojus priimti tokius sprendimus? Smurtas yra rimta problema visuomenėje, kuri neretai yra laikoma normaliu reiškiniu šeimos aplinkoje (Senkans, McEwan, & Ogloff, 2020). Yra pastebima, kad kiekvieną minutę 20 žmonių patiria partnerio iš artimos aplinkos smurtą (Barbier, Chariot, & Lefèvre 2022). Būtent smurtas susijęs su artima aplinka gali turėti įtakos socialiniam, emociniam, elgesio, taip pat kognityviniam asmens funkcionavimui, o šis poveikis gali išlikti visą gyvenimą (Gabriel et al., 2017). Lietuvoje smurtas artimoje aplinkoje nėra įtrauktas į Baudžiamąjį kodeksą kaip atskira nusikalstama veika, tačiau toks smurtas laikomas kaip sunkinanti aplinkybė kai kurių nusikaltimų atvejais (Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2011). Nepaisant to, smurto artimoje aplinkoje statistika yra stebima, kuri rodo, kad, pvz., 2024 m. net 12,8 proc. visų užregistruotų nusikaltimų buvo susiję su smurtu artimoje aplinkoje, įskaitant sveikatos sutrikdymus, grasinimus, seksualinę prievartą, nužudymus (Oficialios statistikos portalas, 2025). O vien pranešimų apie patiriamą smurtą šeimoje 2024 metais buvo užregistruota net 54,6 tūkstančio (Oficialios statistikos portalas, 2025). Tokie skaičiai rodo, kad problema yra didelė ir kad reikia skirti daugiau dėmesio siekiant suprasti smurtautojų sprendimo priėmimą smurtauti prieš artimą asmenį. Kalbant apie lyčių skirtumus, nors kai kurie tyrimai rodo, kad moterys ir vyrai patiria panašų smurto artimoje aplinkoje lygį (Myhill, 2017), vis dėlto Lietuvoje net 90 proc. smurto artimoje aplinkoje atvejų padaro vyrai (Oficialios statistikos portalas, 2019).

Bandydami suprasti nusikalstamą, taip pat ir smurtinį elgesį, įvairūs tyrėjai pasiūlė nemažai teorijų. Šiame darbe bus skiriamas didelis dėmesys dvejojo informacijos apdorojimo prieigai, kuri susilaukė nemažai tyrėjų dėmesio. Dvejojo informacijos prieiga aiškina sprendimų priėmimą išskirdama I ir II sistemas, kurios skiriasi kokybiškai. I sistema yra greita ir automatinė, o II sistema – lėta bei apgalvota (Kahneman, 2003; Van Gelder, 2012; Van Gelder & De Vries, 2013). Dvilypio informacijos apdorojimo prieiga taip pat aiškina ir smurtinį elgesį. Svarbu pabrėžti tai, kad smurtinis elgesys gali būti tiek apgalvotas, tiek automatiškas bei veikiamas stiprių emocijų. Norėdami geriau suprasti smurtinio elgesio pasireiškimą yra itin svarbu atlikti tyrimus susijusius su smurtautojo sprendimų priėmimu.

1. ĮVADAS

1.1. Sprendimų priėmimas remiantis dvejojo informacijos apdorojimo prieiga

Sprendimų priėmimas – tai sudėtingas pažinimo procesas, kuris užima svarbų vaidmenį įvairiose žmogaus gyvenimo situacijose – nuo kasdienių pasirinkimų (pvz., ką valgysime vakarienei) iki reikšmingų, gyvenimo tēkmę keičiančių sprendimų (pvz., kokią profesiją pasirinkti). Kartais sprendimai gali būti priimami spontaniškai be didelių apmąstymų, o kitais atvejais sprendimų priėmimas gali pareikalauti daug laiko ir pastangų (De Neys & Pennycook, 2019). Pastaraisiais dešimtmečiais sprendimų priėmimo procesas ir jį aiškinančios teorijos sulaukė nemažai tyrėjų susidomėjimo. Vienas svarbiausių sprendimų priėmimo procesų tyrėjų D. Kahneman, Nobelio premijos laureatas, laikomas reikšmingu šiuolaikinės dvejojo informacijos apdorojimo prieigos atstovu. Šiame darbe bus remiamasi būtent D. Kahneman dvejojo informacijos apdorojimo teorija, kuri gali paaiškinti, kaip skirtingi sprendimų priėmimo procesai – greiti, automatiniai sprendimai ir lėti, samprotavimu grįsti sprendimai – gali turėti įtakos elgesiui įvairiose situacijose, pavyzdžiui, konfliktų metu ar priimant kriminalinio pobūdžio sprendimus. Svarbu pabrėžti ir tai, kad darbe bus naudojamos Kahneman (2015) pasiūlytos I ir II sistemos sąvokos, kurios apibūdina dvejoją informacijos apdorojimą.

Dvejojo informacijos apdorojimo prieiga remiasi idėja, kad žmonėms priimant sprendimus veikia du kokybiškai skirtingi informacijos apdorojimo būdai (žr. 1 lentelę) (Kahneman, 2003; Van Gelder, 2012; Van Gelder & De Vries, 2013). Pagal Kahneman (2015) I sistema veikia automatiškai, greitai ir nesąmoningai, todėl informacijos apdorojimas yra impulsyvus, labiau paveiktas emocijų (pvz., pykčio) ir konteksto veiksnių (pvz., laiko trukmės apsispręsti). I sistema yra aktyvuojama automatiškai, be sąmoningų pastangų, o sprendimai dažnai priimami remiantis ankstesne patirtimi ir euristicomis, t.y. supaprastintais mąstymo būdais, kurie susiformuoja per patirtį ir padeda greitai rasti atsakymą (Kahneman, 2015). Kitaip tariant, žmogus bando įvairius sprendimus, klysta, mokosi iš klaidų ir ilgainiui išsiugdo greitus sprendimus į panašias situacijas (De Neys & Pennycook, 2019; Kahneman, 2015). Tyrimai rodo, kad žmonės dažnai remiasi šiuo greitu ir automatišku sprendimų priėmimu, nes toks mąstymas padeda veikti greitai ir efektyviai, tačiau kartais gali lemti klaidas (Zielonka et al., 2024). Be to, I sistemos daugialypiškumas padeda efektyviai atlikti įvairias užduotis ir spręsti problemas įvairiose situacijose su minimaliomis sąmoningumo pastangomis (Frankish, 2010). I sistemos daugialypiškumą atskleidžia ir tai, kad I sistema siejama su intuicija – automatinio sprendimu, kylančiu be sąmoningo situacijos analizavimo (Zucchelli et al., 2025). Zucchelli ir kolegos (2025) išskiria, kad intuicija gali būti pagrįsta sukaupta patirtimi ir pakankamai tiksli, tačiau taip pat gali būti paremta euristicomis, kurios leidžia greitai reaguoti į situaciją, tačiau kartais gali lemti klaidingus sprendimus. Kitaip tariant, intuicija gali būti ne tik emocinė, bet ir struktūruota, grindžiama logika ar ankstesne patirtimi.

Skirtingai nei I sistema, II sistema atsakinga už sąmoningą, lėtą ir labiau apgalvotą sprendimų priėmimą. Pasak Kahneman (2015), II sistema reikalauja daugiau kognityvinių gebėjimų, tokių kaip dėmesio paskirstymas, atmintis, loginis mąstymas ir gebėjimas vertinti informaciją kritiškai. Šie gebėjimai leidžia žmogui sąmoningai analizuoti situaciją, įvertinti galimus sprendimų variantus ir priimti geriausią sprendimą. Nors II sistema yra lėtesnė ir reikalauja daugiau kognityvinių pastangų, ji padeda išvengti skubotų sprendimų, kurie gali būti netikslūs ar paremti klaidingais įsitikinimais (Kahneman, 2015). Remdamasis II sistema, žmogus geriau apgalvoja situaciją, su kuria susiduria, o ne pasikliauja vien pirmu įspūdžiu, o tai ypač svarbu sudėtingose ar neįprastose situacijose, kai reikia įvertinti daugiau informacijos ir priimti labiau pagrįstą sprendimą (Kahneman, 2015). Taigi II sistema apima logišką, analitinį ir kruopštų informacijos apdorojimą, o sprendimas, kai yra aktyvinama II sistema, yra priimamas apgalvotai pasvėrus skirtingų alternatyvų privalumus ir trūkumus (Kahneman, 2015). Vis dėlto kiti autoriai, tokie kaip Frankish (2010), teigia, kad II sistema ne visuomet pasižymi logiškumu. Žmonės skirtingose situacijose gali taikyti nevienodus samprotavimo būdus, pavyzdžiui, sprendžiant matematinę užduotį taikomas kitoks samprotavimo būdas nei priimant sprendimą dėl nusikaltimo. Dėl šios priežasties II sistemos veikimas nėra vienodas ir gali būti skirtingas priklausomai nuo situacijos pobūdžio. Atsižvelgiant į situacijos pobūdį, kai kurie tyrėjai, tokie kaip Brainerd ir Reyna (2002), teigia, kad intuityvūs I sistemos sprendimai tam tikrais atvejais gali būti net tikslesni už analitinius II sistemos sprendimus. Tuo tarpu kiti, pavyzdžiui, Van Gelder (2012), laikosi priešingos pozicijos ir II sistemos sprendimus vertina kaip patikimesnius bei vertingesnius, nes tokiu atveju sprendimų priėmimui yra skiriama daugiau laiko.

1 lentelė. I ir II sistemų informacijos apdorojimo ypatumų skirtumai (Kahneman, 2003).

Informacijos apdorojimo ypatumai	I sistema	II sistema
	Greita	Lėta
	Automatinė	Kontroliuojama
	Paralelinė	Nuosekli
	Asociatyvi	Loginė
	Nesąmoninga	Sąmoninga
	Euristinė	Analitinė
	Mažai pastangų	Daug pastangų

Kuri sistema bus suaktyvinta, priklauso nuo situacijos, su kuria asmuo susiduria. Kahneman (2015) teigia, kad žmonės dažnai pasikliauja automatinio ir intuityviu mąstymu, net kai situacija reikalauja samprotavimu grįsto informacijos apdorojimo. Kitaip tariant, žmonės dažnai pervertina savo gebėjimą spręsti logines užduotis ir pernelyg pasitiki pirmu į galvą atėjusiu atsakymu (Kahneman, 2015). Pavyzdžiui, Schoppek (2023) atliktas tyrimas apie sudėtingų problemų sprendimą

rodo, kad net ir tada, kai asmenys turi galimybę detaliai apgalvoti situaciją, jie dažnai remiasi intuityviu mąstymu ir priima sprendimus remiantis I sistema. Apie asmens polinkį vengti kognityvinės apkrovos kalbėjo ir Kahneman (2015), teigdamas, kad žmonės neretai priima sprendimus taip, kad tai reikalautų kuo mažiau pastangų. Nors dažnai dominuoja greitas ir automatizuotas I sistemos sprendimų priėmimas, tam tikromis situacijomis gali būti aktyvuojama ir II sistema. Kai situacija nėra pažįstama ir ji reikalauja daugiau dėmesio, samprotavimo, žmonės linkę sprendimus priimti lėčiau ir sąmoningiau. II sistema dažniau veikia tais atvejais, kai kyla abejonės dėl intuityvaus I sistemos sprendimo ar situacija atrodo per daug sudėtinga (Kahneman, 2015). Taigi, kai situacijos yra pažįstamos, informacija dažniausiai apdorojama I sistema, kuri leidžia greitai reaguoti remiantis ankstesne patirtimi. Tuo tarpu naujose ar sudėtingesnėse situacijose aktyvuojama II sistema, kuri remiasi samprotavimu ir sąmoningu vertinimu.

Sprendimai priklauso ir nuo emocinio konteksto, kuriame situacija įvyko, dėmesio ir laiko, kurį asmuo gali skirti situacijai įvertinti (Van Gelder, 2012, Zucchelli et al., 2025). Neutraliose situacijose žmonės gali racionaliai priimti sprendimą, tačiau įtemptomis, turinčioms didesnę emocinę krūvį situacijomis (pvz., staigiai sukilus pykčiui) gebėjimas racionaliai vertinti situaciją dažnai sumažėja, todėl priimti apgalvotą sprendimą tampa gerokai sudėtingiau (Van Gelder, 2012). Kitas veiksnys, darantis įtaką tam, kuri informacijos apdorojimo sistema bus suaktyvinta, yra laikas skirtas situacijai įvertinti. Tyrėjai nurodo, kad kai laikas yra ribotas, žmonės dažniau pasikliauja I sistemos intuityviais sprendimais, o kai laikas neribotas – įsitraukia II sistemos nuoseklesnis sprendimo priėmimas (Zucchelli et al., 2025).

Nors gali atrodyti, kad I ir II sistemos yra priešingos viena kitai (žr. 1 lentelę), vis dėlto priimant konkrečius sprendimus I ir II sistemos dažnai sąveikauja (Loewenstein & O'Donoghue, 2004). Šių dviejų sistemų sąveika gali būti įvairių formų. Pirma, II sistema gali tik prižiūrėti I sistemos sprendimus. Antra, II sistema gali šiek tiek pakoreguoti sprendimą, arba, trečia, II sistema gali pilnai perimti sprendimų priėmimo procesą kontrolę (Evans, 2007, p. 321–339; Kahneman, Frederick, 2005, p. 267–293; Evans, Stanovich, 2013, p. 223–241, cit. iš Cimalanskaitė-Kazlauskienė ir Valickas, 2023). Detaliau, kuomet žmogui reikia priimti sprendimą, I sistema automatiškai aktyvina intuityvų atsakymą, tačiau vėliau suaktyvinama II sistema, kuri įvertina I sistemos pateiktą sprendimą, jį keičia, koreguoja sprendimą remiantis samprotavimu ir logika (Kahneman, 2015). Šių dviejų sistemų sąveika ypač svarbi tais atvejais, kai intuityvus atsakymas kelia abejonių. Kitaip tariant, jei II sistema aptinka prieštaravimą tarp intuityvaus ir logiško sprendimo, ji įsikiša, kad pakoreguotų arba panaikintų pradinį I sistemos sprendimą (De Neys & Glumicic, 2008). Tačiau tam tikrose situacijose intuityvus I sistemos sprendimas gali būti pakankamai aiškus ir patikimas, todėl II sistemos įsitraukimas gali būti nebūtinas (De Neys & Bialek, 2017). Sąveikaudamos I ir II sistemos gali papildyti vieną kitą, pavyzdžiui, kuomet yra pastebimas maistas įsijungia automatinė I sistema,

kuri reaguoja į jaučiamą alkį ir priima sprendimą valgyti dabar, tačiau į sprendimo priėmimą gali įsitraukti ir II sistema, kuri gali priimti logiškesnį sprendimą, kad valgyti dar ne laikas ir atideda šį sprendimą vėlesniam laikui (Loewenstein & O'Donoghue, 2004). Taigi, I sistema generuoja greitą pirminį sprendimą, o II sistema įsitraukia, kad įvertintų situaciją ir priimtų labiau apgalvotą, situaciją atitinkantį sprendimą. I sistema taip pat papildo II sistemos veiklą. Kai žmogus įgyja daug patirties tam tikroje srityje (pvz., profesijoje), sprendimai gali būti priimami greitai ir intuityviai remiantis I sistema, tačiau svarbu tai, kad automatiniai I sistemos sprendimai tampa patikimi tik tada, kai situacija yra pakankamai reguliari ir nuspėjama, o žmogus turi galimybę per ilgą laiką išmokti šiuos reguliarumus (Kahneman, 2015). Tokiu būdu I sistema sumažina II sistemos kognityvinę krūvį, leisdamą jai sutelkti dėmesį į sudėtingesnes situacijas.

Apibendrinant, D. Kahneman dvejojo informacijos apdorojimo teorija leidžia paaiškinti, kaip žmonės priima sprendimus, priklausomai nuo to, kuri informacijos apdorojimo sistema, I ar II, yra aktyvinama. Tiek I sistema, kuri yra greita ir automatinė, tiek II sistema, kuri pasižymi logišku ir analitiniu sprendimų priėmimu, padeda paaiškinti žmonių elgesį įvairiose situacijose, taip pat ir sudėtingose, konfliktinėse ar kriminalinėse situacijose.

1.2. Dvejojo informacijos apdorojimo prieiga ir kriminalinis elgesys

Dvejojo informacijos apdorojimo prieiga plačiai naudojama siekiant suprasti nusikalstamą elgesį. Abi dvejojo informacijos apdorojimo sistemos gali paaiškinti kriminalinį elgesį. Skirtingi informacijos apdorojimo ir sprendimo priėmimo būdai, kuomet yra remiamasi I arba II sistema, padeda geriau suprasti, kodėl žmonės įsitraukia į nusikalstamą veiklą, nors ir žino galimas ilgalaikes pasekmes (Van Gelder, 2012).

Susidūrus su ribota informacija arba dviprasmiška situacija, sprendimų priėmimas dažnai remiasi greitu, mažiau kognityvinių išteklių reikalaujančiu I sistemos informacijos apdorojimu. Dėl to kai kurie tyrėjai teigia, kad nusikalstamas elgesys gali kilti dėl impulsyvių, emocijomis ar išankstinėmis nuostatomis grįstų sprendimų (Kahneman, 2015). I sistema yra jautresnė išoriniams dirgikliams ir lemia emocines, tiesiogines reakcijas į tam tikras situacijas. Asmenys remdamiesi I sistema kriminalinius sprendimus priima impulsyviai, neapsvarstant galimų ilgalaikių savo veiksmų padarinių kai yra didelės įtampos situacijos (Van Gelder, 2012). Nors tokie nusikaltimai kaip sukčiavimas dažnai yra laikomi II sistemos veikimo rezultatu, kai nusikaltimas yra atliekamas sąmoningai, tačiau gali būti, kad jis gali būti atliekamas ir intuityviai, t. y. spontaniškai ir be sąmoningo situacijos apsvaistymo (De Neys & Pennycook, 2019). Pvz., į nusikalstamumą linkę paaugliai, susidūrę su neapibrėžtomis situacijomis, yra linkę suprasti mažesnę neigiamų pasekmių tikimybę ir situacijos rimtumą, o tai gali lemti galimus informacijos iškraipymus, dėl kurių gali būti priimami impulsyvūs sprendimai (Poon, 2020). Informacijos iškraipimai, kurie kyla dėl greito,

automatinio I sistemos informacijos apdorojimo, padeda asmenims pateisinti savo nusikalstamą elgesį (Syasyila et al., 2024). Kitaip tariant, tai leidžia asmenims, linkusiems į nusikalstamą elgesį, ignoruoti prosocialias normas ir lengviau priimti kriminalinius sprendimus. Impulsyvumas yra susijęs su polinkiu nepaisyti socialinių normų ir veikti spontaniškai, o tai yra susiję su rizikingu elgesiu, kuris atspindi automatinį I sistemos sprendimų priėmimą (Memarian et al., 2023). Kiti tyrėjai prideda, kad sprendimai, priimami remiantis I sistema dažniau, palyginti su sprendimais priimtais II sistema, lemia įsitraukimą į nusikalstamas veikas (McClanahan et al., 2019). Tuo tarpu esant stabilesnėms aplinkybėms (pvz., kai nėra keliamo spaudimo iš aplinkos, arba yra skiriama daugiau laiko sprendimui priimti), priimant sprendimus gali vyrauti II sistema, todėl priimami labiau apgalvoti sprendimai, kurie lemia racionalų įsitraukimą į nusikalstamą veiką (McClanahan et al., 2019).

II sistema apima kruopštų ir loginį mąstymą, kuri pasveria visus „už“ ir „prieš“ argumentus, apsversto ilgalaikius elgesio padarinius ir sprendimus priima remdamasi loginiu mąstymu (Van Gelder, 2012). Kai kurie tyrėjai palaiko prielaidą, kad nusikaltėliai, prieš darydami nusikaltimą, kruopščiai apsversto elgesio riziką ir naudą (pvz., bausmės griežtumas, visuomenės reakcijos). Vienas iš jų, Walters (2020), nagrinėjo kriminalinį mąstymą (angl. *criminal thinking*), siekdamas suprasti, kaip tai gali prognozuoti smurtą artimoje aplinkoje. Tyrimo rezultatai parodė, kad proaktyvus kriminalinis mąstymas, kuris atitinka II sistemos veiklą, t. y. yra sąmoningai suplanuotas, apgalvotas ir susijęs su dominavimo siekimu, reikšmingai sustiprino ryšį tarp ankstesnio ir būsimo smurto. Kitaip tariant, asmenys, kurie anksčiau smurtavo ir buvo linkę į proaktyvų kriminalinį mąstymą, dažniau smurtavo ir ateityje. Priešingai, reaktyvus kriminalinis mąstymas, kuris apibūdinamas kaip impulsyvus, emocionalus ir atitinka I sistemą, yra nesusijęs su pakartotiniu smurtu artimoje aplinkoje. Tai rodo, kad kai kuriems asmenims smurtas, ypač prieš partnerį, gali būti sąmoningas dominavimo ar kontrolės būdas, o ne tik emocijų proveržio pasekmė. Šis tyrimas parodo ir tai, kad smurtas, taip pat ir kriminalinis elgesys, gali būti naudojamas pasitelkiant II sistemos veiklą (Walters, 2020).

Sprendimai, lemiantys nusikalstamą elgesį, gali būti ir abiejų sistemų, tiek intuityvių, tiek apgalvotų procesų sąveikos rezultatas. Pavyzdžiui, nusikaltėlių, kurie kriminaliniu elgesiu siekia konkrečios naudos ar atlygio (pvz., piniginio atlygio), sprendimų priėmimas dažniau siejamas su II sistema, nes jų veiksmai yra racionaliai suplanuoti ir tikslingi (Shover & Hochstetler, 2007). Tačiau net ir tada, kai nusikalstama veika suteikia asmeniui tam tikros naudos, nusikalstamą sprendimų priėmimą gali veikti tokios emocijos kaip pyktis, o tai atspindi I sistemos veiklą (Van Gelder, 2012). Tai rodo, kad sprendimo priėmimo metu gali būti aktyvios abi sistemos – I sistema lemia emocinį reagavimą, o II sistema padeda įvertinti galimą naudą iš nusikalstamos veikos ir priimti sprendimą.

Tyrėjai taip pat pabrėžia situacijos konteksto svarbą, kurioje asmuo turi priimti sprendimą (Berryessa, 2022). Situacijos kontekstas gali turėti įtakos tam, kiek laiko asmuo skirs sprendimo

priėmimui ir situacijos įvertinimui. Tam tikrose situacijose, net jei žmogus linkęs neskubėti priimti sprendimų, stiprios emocijos gali paskatinti jį priimti greitą sprendimą nusikalsti. Kita vertus, kai žmogus turi pakankamai laiko kruopščiai išanalizuoti informaciją, priimdamas sprendimą remiasi įrodymais ir konkrečiais faktais, tačiau, sukilus stiprioms emocijoms, priimami sprendimai ne visuomet atitinka logišką elgesį (Berryessa, 2022). Tai rodo, kad emocijos gali apriboti II sistemos loginį sprendimų priėmimą ir paskatinti priimti sprendimus, kurių kitomis aplinkybėmis asmuo nebūtų priėmęs. Dėl šios priežasties yra atkreipiamas dėmesys, kad bausmių griežtumas ne visada gali paveikti asmens sprendimą daryti ar nedaryti nusikaltimo esant stipriam emociniam susijaudinimui (Van Gelder, 2012).

Taigi dvejojo informacijos apdorojimo prieiga leidžia geriau suprasti skirtingą kriminalinį elgesį, priklausomai nuo to, kuri sistema, I ar II, dominuoja sprendimo priėmimo metu. Kaip ir minėta anksčiau, impulsyvūs, emocijomis paremti sprendimai, dažnai susiję su I sistema, todėl tai gali lemti labiau spontaniškus nusikaltimus. Priešingai, racionaliai suplanuoti veiksmai, susiję su II sistema, rodo sąmoningą nusikalstamą elgesį (Van Gelder, 2012). Tačiau svarbu pabrėžti, kad sprendimų priėmimą dėl nusikalstamo elgesio gali lemti įvairūs veiksniai, tokie kaip emocinė būseną, bausmės rizikos vertinimas, kurie daro įtaką tam, kuri informacijos apdorojimo sistema suaktyvėja ir kokią sprendimą pasirenka asmuo. Todėl tiriant nusikalstamą elgesį būtina atsižvelgti į tai, kaip skirtingi veiksniai gali paveikti sprendimų priėmimo procesą.

1.2.1. Emocijų reikšmė sprendimų priėmimui

Emocijos dažnai turi įtaką žmogaus sprendimams ir gali paskatinti nusikalstamą elgesį (Bouffard, 2015). Tokios emocijos kaip pyktis, kuris gali išprovokuoti agresyvius veiksmus, žmogui pakankamai neįvertinus galimų ilgalaikių pasekmių, veikia I sistemos veiklą, kuri atsakinga už spontaniškas ir automatiškas reakcijas į aplinkos dirgiklius, todėl elgesys tampa impulsyvus ir mažiau kontroliuojamas (Van Gelder & De Vries, 2013). Pyktis skatina impulsyvumą, labiau automatinį informacijos apdorojimą, kuris gali lemti nusikalstamą elgesį (Motto et al., 2018), ypač susijusį su smurtu ar aistros tenkinimu. Herman ir kolegos (2024) atliko tyrimą pasitelkę 360° virtualios realybės technologiją, kuriame dalyviams buvo pateikiamos realistiškos situacijos, ir buvo tiriama, kaip emocijos (pvz., pyktis) ir intensyvos fiziologinės būsenos, tokios kaip seksualinis susijaudinimas, daro įtaką nusikalstamam sprendimų priėmimui. Tyrimo rezultatai parodė, kad pykčio provokavimas skatino impulsyvų sprendimų priėmimą, būdingą I sistemos informacijos apdorojimui, ir padidino tikimybę pasirinkti nusikalstamą elgesio variantą. Tai galima paaiškinti tuo, kad pyktis ne tik sustiprina impulsyvų sprendimų priėmimą, bet ir didina pasitikėjimą savimi, mažina suvokiamą riziką bei leidžia jaustis valdančiu situaciją (Barnum & Solomon, 2019). Pyktis pasireiškia ir smurtinių nusikaltimų atvejais – kai pyktis tampa dominuojančia emocija, asmuo retai apsvarsto savo veiksmų

privalumus bei trūkumus, o elgesys dažnai kyla dėl stipraus emocinio susijaudinimo manydamas, kad situacija yra kontroliuojama bei rizika yra minimali (Van Gelder, 2012). Nurodoma, kad sukilęs pyktis gali lemti sprendimus susijusius su asmeninių, o ne kitų žmonių poreikių tenkinimu, o tai ypač aktualu smurto artimoje aplinkoje kontekste (Bouffard, 2015). Taip pat pastebima, kad pyktis gali lemti rizikingą elgesį, kuomet sukilęs pykčiui asmuo gali teikti pirmenybę asmeniniams poreikiams ir negalvoti apie elgesio pasekmes (Bouffard, 2015). Nors pyktis dažniausiai suaktyvina greitą I sistemos veikimą, jis taip pat gali paveikti ir II sistemos sprendimų priėmimą. Kitaip tariant, pyktis gali ne tik paskatinti impulsyvų sprendimą, bet ir paveikti racionalų mąstymą, kai agresija yra pateisinama (Barnum & Solomon, 2019). Kaip minėta anksčiau, proaktyvus kriminalinis mąstymas, susijęs su sąmoningai suplanuota agresija, atspindi II sistemos veiklą. Walters (2020) pastebėjo, kad proaktyvus kriminalinis mąstymas, kai nusikalstamas elgesys yra tikslingai planuojamas, sustiprina ryšį tarp ankstesnio ir būsimo smurto artimoje aplinkoje, o tai reiškia, jog agresija ir pyktis gali būti racionaliai suplanuotas ir naudojamas kaip kontrolės priemonė. Taigi nors tyrimai rodo, kad pyktis veikia I sistemos sprendimų priėmimą, kiti tyrimai rodo, kad neigiamos emocijos taip pat gali veikti sistemingą, sąmoningą informacijos apdorojimą (Tiedens & Linton, 2001). Galima sakyti, kad smurtiniai sprendimai, susiję su pykčiu, gali būti priimami tiek sąmoningai, tiek automatiškai, todėl yra svarbu atlikti tyrimus, kurie analizuotų I ar II informacijos apdorojimo sistemos suaktyvėjimą smurtinių situacijų metu, norint geriau suprasti smurtinių nusikaltimų pasireiškimą.

Nors dažniau analizuojamas emocijų poveikis I sistemai, II sistema taip pat gali būti veikiamą emocijų, tokių kaip baimė, kaltė ar gėda (Van Gelder, 2012). Pastebima, kad baimė labiau slopina nusikalstamą elgesį nei ją paskatina (Van Gelder, 2012). Baimės emocija siejama su nesaugumu ir neapibrėžtumu, kas dažniau lemia sprendimą vengti tarpasmeninio konflikto (Barnum & Solomon, 2019). Baimė, kuri kyla dėl nusikalstamo sprendimo priėmimo, leidžia sąmoningai įvertinti tiesioginę riziką asmeniui ar aplinkiniams ir galimas bausmes dėl netinkamo elgesio (pvz., laisvės atėmimas), o tai atspindi II sistemos veikimą, nes sprendimas grindžiamas pasekmių įvertinimu ir sąmoningu situacijos analizavimu. Baimę patiriantis asmuo dažniau, palyginti su tais, kurie baimės nejaučia, vertina konfliktines ar neapibrėžtas situacijas kaip grėsmingas bei sudėtingas, o tai gali sustabdyti jį nuo įsitraukimo į nusikalstamą veiką (Van Gelder, 2012). Kaltė ir gėda taip pat gali veikti II sistemos priimamus sprendimus, nes šios emocijos yra susijusios su ateities pasekmių numatymu (Van Gelder, 2012). Kuomet asmuo išgyveną kaltę ir gėdą jis įvertina galimas neigiamas priimto sprendimo pasekmes ir savo vidines vertybes, kurios veikia kaip atgrasymas nuo nusikalstamo elgesio pasirinkimo. Kitaip tariant, šios emocijos skatina prosocialų elgesį, atitinkantį socialiai priimtinas normas (Motro et al., 2018).

Neigiamos emocijos (pvz., pyktis) neretai siejamos su nusikalstamu elgesiu (Van Gelder, 2012), tačiau tyrimai atskleidžia, kad ir teigiamos emocijos gali veikti nusikalstamą elgesį

(McClanahan et al., 2019; Van Gelder & De Vries, 2013). Tyrimai rodo, kad žmonės, kurie jaučiasi laimingesni (t. y. išgyvena teigiamas emocijas tokias kaip džiaugsmas), yra linkę pakankamai neįvertinti realios rizikos, todėl gali būti linkę priimti rizikingus sprendimus ir nusikalsti. Ir atvirkščiai, kai žmonės jaučiasi prislėgti (t. y. patiria tokias neigiamas emocijas kaip liūdesys), yra mažiau linkę pažeisti įstatymus (McClanahan et al., 2019; Van Gelder & De Vries, 2013). Šie rezultatai neatitinka prieš tai minėtų tyrimų rezultatų, kad neigiamos emocijos, tokios kaip pyktis, gali didinti nusikalstamo elgesio tikimybę. Be to, kai kurie tyrimai rodo, kad teigiamos emocijos nusikaltimo metu gali net paskatinti nusikalstamą elgesį ir turėti įtakos tolesniems sprendimams. Pasak Nee (2024), nusikaltimo metu patiriamos emocijos, pvz., pasitenkinimas dėl sėkmingo įsilaužimo arba galios jausmas dėl taikomo smurto artimoje aplinkoje, ne tik sustiprina nusikaltėlio motyvaciją, bet ir įtvirtina tokį elgesį, kuris ilgainiui tampa automatizuotas. Tokiais atvejais asmenys, kurie yra pakartotinai nusikalte, turi gebėjimą efektyviai ir greitai atpažinti pažįstamą situaciją, automatiškai priimti sprendimus bei atlikti veiksmus remiantis I sistema.

Vis dėlto svarbu pažymėti, kad sprendimų priėmimui įtaką daro ne tik emocijų valentingumas, t. y. teigiamos ar neigiamos emocijos, bet ir jų intensyvumas, kuris gali lemti tiek I, tiek II sistemos aktyvinimą. Silpnescio intensyvumo emocijos leidžia apgalvoti situaciją ir priimti racialesnius sprendimus, o patiriant stiprias emocijas, priešingai, sprendimai yra priimami impulsyviai (Bouffard, 2015). Todėl galima sakyti, kad emocijų (pvz., pykčio) intensyvumas gali paveikti abiejų, tiek I, kai yra išgyvenamos stiprios emocijos, tiek II sistemos, kai emocijos yra mažescio intensyvumo, sprendimų priėmimą.

Taigi emocijos reikšmingai veikia nusikalstamų sprendimų priėmimą darydamos įtaką tiek I sistemai, susijusiai su automatinio ir impulsyviu sprendimų priėmimu, tiek II sistemai, atsakingai už lėtesnį ir samprotavimu grįstą sprendimų priėmimą. Pyktis dažnai lemia spontaniškus sprendimus, būdingus I sistemos veikimui, tačiau tam tikrais atvejais gali pasireikšti ir sąmoningai nukreipta agresija, susijusi su II sistemos sprendimų priėmimu. Tuo tarpu baimė, kaltė ar gėda dažniau slopina nusikalstamą ir skatina prosocialų elgesį. Svarbu ir tai, kad sprendimus lemia ne tik emocijos pobūdis, bet ir jų intensyvumas – stiprios emocijos skatina impulsyvumą, o silpnescnės leidžia racionaliau apsvarstyti galimus sprendimus. Priimant smurtinio pobūdžio sprendimus, emocijos, tokios kaip pyktis ar baimė, gali taip pat turėti poveikį žmogaus elgesiui. Emocijų vaidmens tyrinėjimas galėtų padėti geriau suprasti nusikalstamą sprendimų priėmimą.

1.2.2. Suvoktos bausmės rizikos reikšmė sprendimų priėmimui

Bausmės rizikos suvokimas taip pat gali būti reikšmingas veiksnys aiškinant kriminalinį sprendimų priėmimą (Apel, 2022; Loughran et al., 2011). Asmens sprendimą nusikalsti gali lemti tai, kaip jis vertina bausmės tikimybę (Apel, 2022). Apel (2022) tyrimas parodė, kad dauguma žmonių

žino, jog už nusikaltimus gresia bausmės, tačiau pačias bausmes įsivaizduoja netiksliai, t. y. nežino, kokia galima maksimali bausmė už nusikalstamus veiksmus. Tyrimas taip pat atskleidė, kad tikslesnį supratimą apie bausmes už nusikalstamas veikas dažniausiai turi tie asmenys, kurie anksčiau patys buvo susidūrę su teisingumo sistema. Tačiau asmenys, kurie padarė nusikaltimą, bet nebuvo nubausti, ateityje linkę vertinti bausmės riziką kaip mažesnę, todėl didėja pakartotinio nusikaltimo tikimybė (Apel, 2022). Loughran ir kolegų (2011) tyrimas parodė, kad asmens vertinimas, kiek tikėtina, jog jis bus nubaustas už padarytą nusikaltimą, gali skirtis priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio. Pavyzdžiui, turtinių nusikaltimų atvejais, kai asmuo vertina, jog rizika būti pagautam yra maža, tačiau nėra tuo tikras, ši nežinomybė gali paskatinti atsargumą ir atgrasyti nuo pačio nusikaltimo. Priešingai, smurtinių nusikaltimų atvejais, kurie dažniau nei turtiniai nusikaltimai kyla spontaniškai ir yra grindžiami emocijomis, neapibrėžtumas dėl bausmės rizikos gali mažinti atsakomybės jausmą ir skatinti nusikalstamą elgesį, nes asmeniui tampa lengviau pateisinti savo veiksmus (Loughran et al., 2011). Kitaip tariant, esant neaiškumui dėl rizikos turtiniai nusikaltimai dažniau nei smurtiniai nusikaltimai būna neįvykdomi, nes žmogus gali manyti, kad rizika būti sugautam yra didesnė nei atrodo. Priešingai, vykdant smurtinius nusikaltimus neapibrėžtumas gali net paskatinti veikti, nes rizika ignoruojama. Taigi, suvokiama bausmės rizika gali paveikti sprendimus skirtingai priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio.

Suvokimas apie galimas bausmes gali veikti kaip atgrasymo priemonė, tačiau netikslus bausmės suvokimas ar rizikos nuvertinimas, ypač smurtinių nusikaltimų atvejais, gali lemti nusikalstamą elgesį, kai galimos tokio elgesio pasekmės ignoruojamos (Apel, 2022, Loughran et al., 2011). Nusikalstamų sprendimų priėmimas yra sudėtingas procesas ir įvairūs tyrimai bando išsiaiškinti, kodėl žmonės priima kriminalinius sprendimus. Svarbu toliau nagrinėti kriminalinį sprendimų priėmimą siekiant geriau suprasti tokio elgesio pasireiškimą.

1.3. Smurtas artimoje aplinkoje

Smurtas yra viena iš galimų kriminalinio elgesio formų, o šiame darbe dėmesys skiriamas smurto artimoje aplinkoje pasireiškimui. Smurtas artimoje aplinkoje pagal Lietuvos Respublikos įstatymus yra konstatuojamas tada, kai asmuo tyčiniaus veiksmais, arba neveikimu, kitam asmeniui iš artimos aplinkos daro fizinį, psichologinį, seksualinį, ekonominį ar kitą poveikį, dėl kurio asmuo patiria fizinę, turtinę arba neturtinę žalą (Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2 straipsnio, 2, 4, 5 d.). Tai, kad smurtas gali būti ne tik fizinis, patvirtina ir tyrimai, kurie rodo, kad smurtas gali būti psichologinis, ekonominis ir pan. (Myhill, 2017). Asmenys iš artimos aplinkos yra laikomi tie, kuriuos su agresoriumi siejo praeityje arba sieja dabartyje santuokiniai, partnerystės, svainystės, giminystės ar kiti artimi ryšiai (Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2 straipsnio, 2, 4, 5 d.). Dažniausiai asmenys iš artimos

aplinkos yra tie, kurie gyvena kartu su agresoriumi. Svarbu pažymėti tai, kad smurtas artimoje aplinkoje Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra apibrėžtas ir nėra priskiriamas prie atskiros nusikalstamų veikų rūšies. Vis dėlto konkrečiuose baudžiamojo kodekso straipsniuose, ypač susijusiuose su fizinio skausmo sukėlimu, smurtas prieš artimos aplinkos asmenis yra nurodytas kaip vienas iš veikos požymių (BK 140 straipsnio 4 d., 145 straipsnio 3 d., 148 straipsnio 2 d., 149 straipsnio 5 d., 150 straipsnio 5 d., 151 straipsnio 3 d., 165 straipsnio 2 d.). Kitaip tariant, tai gali būti sunkinanti nusikaltimo aplinkybė, pvz., pagal BK 140 straipsnio 1 dalį, asmuo sukėlęs kitam asmeniui fizinį skausmą baudžiamas vienerių metų viešaisiais darbais, laisvės apribojimu, areštu arba laisvės atėmimu, tuo tarpu jeigu fizinis skausmas sukeltas asmeniui iš artimos aplinkos, bausmė siekia dvejus metus (BK, 140 straipsnio 1, 2 d.).

Smurtas ir agresija dažnai naudojami kaip sinonimai, todėl svarbu apibūdinti agresijos ir smurto sąvokų skirtumus ir panašumus. Dažniausiai smurtas laikomas pavojingesne agresijos forma, kuriai būdingas fizinės jėgos arba ginklo panaudojimas, norint padaryti didelę žalą ar sužaloti, o agresija yra platesnė sąvoka, kuri reiškia bet kokią elgesį, kuriuo siekiama pakenkti ar sužaloti kitą asmenį (Cruz et al., 2020). Paprastai agresija skirstoma į dvi rūšis: priešišką ir instrumentinę (Anderson & Bushman, 2002, Laurinaitytė ir kt., 2017). Priešiška agresija pasižymi reaktyviu, impulsyviu atsaku į provokaciją ar frustraciją, siekiant pašalinti frustracijos šaltinį (Anderson & Bushman, 2002). Tokio tipo agresija paprastai pastebima konfliktinėse situacijose, pvz., tarpasmeniniuose ginčuose. Priešiška agresija dažnai būna neplanuota ir neapima tokių kognityvinių procesų kaip planavimas (Anderson & Bushman, 2002). Toks priešiškos agresijos apibūdinimas primena I informacijos apdorojimo procesą, kuris yra greitas ir impulsyvus. Kita vertus, instrumentinė agresija yra labiau apgalvota, suplanuota agresijos forma (Cornell et al., 1996). Instrumentinės agresijos tikslas – panaudoti agresiją kaip priemonę norimam rezultatui pasiekti, tai gali būti materialinė nauda, emocinis ar seksualinis pasitenkinimas (Laurinaitytė ir kt., 2017). Instrumentinė agresija apima daugiau, palyginti su priešiška agresija, pažintinių funkcijų (Cornell et al., 1996), tokių kaip planavimas, dėmesys ir atmintis. Instrumentinės agresijos atveju agresija laikoma veiksmingiausiu būdu pasiekti savo tikslą (Laurinaitytė ir kt., 2017). Galima sakyti, kad instrumentinė agresija atitinka II informacijos apdorojimo sistemą, kai priimami sprendimai yra racionalūs ir apgalvoti. Svarbu pažymėti, kad nors abi agresijos rūšys gali lemti nusikalstamą elgesį, instrumentinė agresija yra labiau apgalvota ir kelia didesnę riziką aukai. Kita vertus, priešiška agresija dažnai yra atsakas į numatomą grėsmę ar provokaciją (Anderson & Bushman, 2002). Taip pat svarbu ir tai, kad abi agresijos rūšys yra susijusios su dvejopo informacijos apdorojimo I ir II sistemomis, todėl tas pats nusikaltimas gali būti skirtingos agresijos rūšies pasekmė.

1.3.1. Smurto artimoje aplinkoje agresoriai ir aukos

Pastaruoju metu vis dažniau atkreipiamas dėmesys į tai, kad smurtautoju artimoje aplinkoje gali būti tiek vyrai, tiek moteris. Nors kai kurie tyrimai rodo, kad vyrai taip pat patiria fizinį, emocinį smurtą ir persekiojimą iš moterų (Ahmadabadi et al., 2017), vis dėlto dauguma tyrimų patvirtina, kad dažniausiai smurto artimoje aplinkoje auka yra moteris, o smurtautojas – vyrai (Christaki et al., 2023). Moterų pažeidžiamumą sustiprina socialinės ir finansinės nepriklausomybės stoka, kuri padidina ne tik priklausomybę nuo romantinio partnerio, bet ir smurto riziką (Christaki et al., 2023). Pastebima, kad dažniausia smurto forma yra fizinis smurtas, tačiau dažnai pasitaiko ir psichologinis bei seksualinis smurtas (Christaki et al., 2023).

Nors tyrimuose didelis dėmesys skiriamas smurtui prieš romantinius partnerius ar partneres, vis dažniau išryškėja ir kitos smurto artimoje aplinkoje aukos, pvz., smurtas tarp suaugusių vaikų ir jų tėvų, kur aukos gali būti tiek tėvai, tiek suaugę vaikai, patiriantys smurtą iš šeimos narių (Klun et al., 2024). Pastebima, kad dažniausiai prieš tėvus smurtauja suaugę sūnūs, turintys psichikos sveikatos problemų, priklausomybių, finansinių sunkumų ir gyvenantys kartu su tėvais (Kageyama et al., 2016). Šie tyrimai patvirtina, kad smurtas artimoje aplinkoje gali paveikti įvairius šeimos narius, neapsiribojant vien tik partnerių santykiais. Pvz., Lietuvoje 2021 m. duomenimis 79,8 proc. smurto artimoje aplinkoje aukos buvo moterys, 10,5 proc. – vaikai iki 18 metų, o likusieji atvejai buvo susiję su smurtu tarp suaugusių šeimos narių (Oficialiosios statistikos portalas, 2021). Kadangi dauguma smurtautojų yra vyrai (Oficialiosios statistikos portalas, 2021), tampa ypač aktualu tirti vyrų sprendimų priėmimą susijusį su smurtu artimoje aplinkoje.

Įvairūs autoriai siekia paaiškinti smurto artimoje aplinkoje pasireiškimus. Pvz., Seinfeld ir kolegos (2018) naudodami virtualią realybę atliko tyrimą su vyrais, smurtaujančiais prieš romantines partneres. Rezultatai parodė, kad smurtautojai, palyginti su nesmurtaujančiais vyrais, sunkiau atpažino aukų (tiek moterų, tiek vyrų) emocijas – ypač baimę ir pyktį. Įdomu tai, kad jie dažnai šias emocijas klaidingai interpretavo kaip teigiamas (pvz., džiaugsmą). Tai rodo, kad smurtautojų gebėjimas atpažinti emocijas gali būti iškreiptas ir emocijų interpretavimas gali būti skirtingas, palyginti su nesmurtaujančiais. Kiti tyrėjai, norėdami suprasti smurtinio elgesio pasireiškimą, teigia, kad toks elgesys gali būti susijęs su ankstesne viktimizacijos patirtimi – asmenys, kurie patyrė smurtą anksčiau, patys taikydami smurtą gali išgyventi teigiamas emocijas (pvz., pasitenkinimą), o tai gali sumažinti gėdos ar kaltės jausmą dėl smurto naudojimo (Averdijk et al., 2016). Kai kurie tyrėjai nurodo, kad smurtautojai dažnai pateisina savo smurtaujančią elgesį ir kaltę dėl smurto priskiria aukai, menkina smurto padarytą žalą arba nurodo, kad smurtas buvo savigyna (Guerrero-Molina et al., 2017). Kiti teigia, kad atsakomybės neprisirišimas dėl smurto dažnai susijęs su aukštu seksizmo lygiu, žema saviverte ir mažu socialiniu palaikymu, o atsakomybės prisiėmimas laikomas esminiu

veiksniu sėkmingam elgesio pokyčiui, kuris susijęs su nusikalstamo elgesio mažinimu (Guerrero-Molina et al., 2017).

Kaip minėta anksčiau, smurto pasireiškimas gali būti aiškinamas remiantis dvejopo informacijos apdorojimo prieiga. Smurtas gali pasireikšti iš impulsyvios, emocijomis paremtos reakcijos, kuri rodo I sistemos veikimą, susidūrus su stresine ar provokuojančia situacija (Barnum & Solomon, 2019). Tačiau tam tikrais atvejais smurtinis elgesys gali sustiprinti racionalų sprendimų priėmimą, o tai rodo II sistemos sprendimų priėmimo veiklą. Stairmand ir kolegos (2021) pabrėžia, kad dauguma smurto artimoje aplinkoje atvejų prasideda nuo kito asmens elgesio vertinimo kaip nepriimtino, todėl smurtas yra taikomas siekiant kito asmens paklusnumo, norint padaryti žalą aukai, patenkinti savo poreikius, o tokie sąmoningi veiksmai siejami su II sistemos veikla. Taigi, tyrimuose galima rasti prieštaringų rezultatų apie smurtinį sprendimų priėmimą – vieni tyrimai jį sieja su impulsyvumu ir emociniu reagavimu, o kiti – su tikslingu ir sąmoningu veikimu, todėl svarbu toliau nagrinėti tokio elgesio pasireiškimą.

1.3.2. Alkoholio vartojimo įtaka smurtui artimoje aplinkoje

Alkoholio vartojimas yra svarbus veiksnys kalbant apie smurtą artimoje aplinkoje. Nors alkoholis nėra vienintelė smurto priežastis, tyrimai rodo, kad alkoholio vartojimas reikšmingai padidina smurto tikimybę (Wilson et al., 2022). Be to, alkoholis susijęs ne tik su dažnesniu smurto pasireiškimu, bet ir su smurto intensyvumo padidėjimu (Graham et al., 2011; Wilson et al., 2022). Pastebėta, kad tais atvejais, kai agresorius yra apsvaigęs nuo alkoholio, smurtas buvo intensyvesnis nei tuomet, kai agresorius buvo blaivus. Ši tendencija pastebima įvairiose šalyje, nepaisant kultūrinių skirtumų, o tai rodo, kad alkoholio poveikis smurtiniam elgesiui yra universalus (Graham et al., 2011). Nors smurtautojais gali būti ir vyrai, ir moterys, tyrimai rodo, kad dažniausiai smurtauja vyrai pavartoję alkoholį (Graham et al., 2011), o moterų, gyvenančių su alkoholį vartojančiais partneriais, rizika patirti smurtą padidėja apie 25 proc., palyginti su tomis moterimis, kurių partneriai alkoholio nevartoja (Melkam et al., 2024). Kitas tyrimas, kurį atliko Bourey ir kolegos (2022) parodė, kad partnerio alkoholio vartojimas bei pateisinančios nuostatos smurto atžvilgiu, t. y. tikėjimas, kad smurtas tam tikrose situacijose yra pateisinamas, yra tarpusavyje susiję smurto rizikos veiksniai. Svarbu pabrėžti tai, kad šie veiksniai ne tik didina smurto tikimybę, bet ir gali prisidėti prie smurtinio elgesio pateisinimo. Kitaip tariant, alkoholis dažnai naudojamas kaip pasiteisinimas smurtiniam elgesiui, t.y. kaip priežastis, kuria agresorius bando paaiškinti ir pateisinti savo smurtinius veiksmus, norėdamas sumažinti atsakomybę už padarytą žalą (Bourey et al., 2022). Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad alkoholis nėra vienintelė ar būtina smurto pasireiškimo priežastis, t. y. smurtas gali pasireikšti ir tarpasmeniniuose konfliktuose, kuriose alkoholis nėra vartojamas (Leonard, 2005). Pvz., 2019 m. duomenimis Lietuvoje net 41,5 proc. smurto artimoje aplinkoje atvejų agresoriai buvo blaivūs, todėl

būtina tirti smurto pasireiškimą tiek esant alkoholio vartojimui, tiek jam nesant (Oficialios statistikos portalas, 2019).

Smurtas artimoje aplinkoje daro poveikį socialiniam, emociniam, elgesio bei kognityviniam asmens funkcionavimui, o smurto poveikis gali tęstis visą gyvenimą (Gabriel et al., 2017). Kai kuriais atvejais smurtinis elgesys gali būti normalizuojamas šeimos aplinkoje, t. y. agresoriaus smurtas gali būti laikomas kaip priimtinas ar net veiksmingas būdas spręsti problemas (Senkans et al., 2020). Tokios nuostatos gali lemti tai, kad aukos nesikreipia pagalbos, o smurtas išlieka neatskleistas, todėl siekiant geriau suprasti smurto artimoje aplinkoje pasireiškimą, būtina nagrinėti smurtautojų sprendimų priėmimą tiek tada, kai smurtauojama pavartojus alkoholio, tiek tada, kai smurtas pasireiškia blaiviose situacijose.

1.4. Sprendimų priėmimo tyrimo metodai

Norėdami įvertinti I ir II informacijos apdorojimo sistemų veikimą, tyrėjai naudoja įvairius metodus, pvz., klausimynus (Berryessa, 2022; Peng et al., 2022), įvairias užduotis (Porcelli & Delgado, 2009; Steinberg, 2010) (pvz., virtualias užduotis (Herman et al., 2024)) ar gyvenimiškus scenarijus (Mamayek et al., 2015, Van Gelder & De Vries, 2013).

I ir II informacijos apdorojimo sistemoms vertinti neretai naudojami klausimynai, tokie kaip REI-40 (angl. *Rational-Experiential Inventory*, REI-40), MCQ (angl. *Monetary Choice Questionnaire*, MCQ) arba MDMQ (angl. *Melbourne Decision-Making Questionnaire*, MDMQ). Šie klausimynai padeda nustatyti, ar asmuo sprendimus priima racionaliai, ar intuityviai (Berryessa, 2022; Peng et al., 2022). Tačiau svarbu pabrėžti, kad nors šie klausimynai laikomi patikimais (t.y. klausimynų Cronbach α koeficientas svyruoja nuo 0,73 iki 0,89 (Keaton, 2017; Strickland et al., 2023; Peng et al., 2021), jie turi ir trūkumų – klausimynai yra paremti savistata, todėl pateikti duomenys gali būti šališki, nes atsakymai gali atspindėti tai, ką asmuo mano esant socialiai pageidautina, o ne tikrąjį požiūrį (Caduff & Ranganathan, 2023). Dėl šios priežasties svarbu atkreipti dėmesį ir į kitus metodus. Sprendimų priėmimo tyrimuose dažnai taikomos užduotys, kurios leidžia stebėti, kaip asmenys reaguoja į riziką. Pavyzdžiui, Finansinių sprendimų priėmimo (angl. *Financial Decision-Making Task*) ar Iowa lošimo (angl. *Iowa Gambling Task*) užduotys leidžia įvertinti, ar asmenys linkę priimti sprendimus impulsyviai ar apgalvotai, t. y. remiantis I ar II informacijos apdorojimo sistema (Porcelli & Delgado, 2009; Steinberg, 2010). Kiti autoriai naudoja virtualios realybės užduotis, kurios leidžia tiksliai atkurti nusikaltimo kontekstą, realiu laiku matuoti kylančias emocijas, pvz., fiksuoja akių judesius, širdies ritmą, ar smegenų aktyvumą, ir analizuoti sprendimų priėmimo procesą (Nee, 2024). Tyrimai rodo, kad 360° virtualios realybės metodai yra efektyvūs ir atitinkantys realybę, nes sukuria realistišką ir įtraukiančią aplinką, kuri leidžia sukelti stiprias tyrimo dalyvio emocijas ir stebėti jų sprendimus nusikalstamose situacijose. Tokios virtualios užduotys padeda geriau atkurti

realias sąlygas, su kuriomis asmenys gali susidurti priimdami nusikalstamus sprendimus (Herman et al., 2024). Vis dėlto virtualios realybės užduotys reikalauja daug išteklių, todėl tokių metodų panaudojimo galimybės yra ribotos.

Sprendimų priėmimui tirti dažnai naudojamas scenarijų metodas kuomet tyrimo dalyviams pateikiamos trumpai aprašytos, tikroviškos situacijos ir prašoma nuspręsti, kaip jie patys, arba situacijos veikėjai tokioje situacijoje pasielgtų (De Neys & Glumicic, 2008; Mamayek et al., 2015; Van Gelder & De Vries, 2013). Šis metodas padeda geriau suprasti, kaip žmonės priima sprendimus skirtingomis situacijų aplinkybėmis. Scenarijų metodas taip pat padeda nustatyti, ar žmonės pasikliauja greitu ir automatišku sprendimų priėmimu, ar sprendimus priima lėtai ir sąmoningai. Pavyzdžiui, Kahneman ir Tversky (1973) naudojo stereotipines situacijas, kuriuose veikėjas turėjo neutralų vardą, kuris gali būti priskirtas bet kurios lyties asmeniui (pvz., „Džo yra 23 metų ir šiuo metu baigia inžinerijos studijas. Penktadienio vakarais Džo mėgsta su draugais išvažiuoti į kruizą, klausytis garsios muzikos ir gerti alų.“). Tyrime rasta, kad tyrimo dalyvių pirminis atsakymas apie veikėjo lytį atspindėjo I sistemos sprendimo priėmimą, t. y. greitą ir intuityvų atsakymą, kai nebuvo atsižvelgiama į platesnę situacijos analizę (cit. iš De Neys & Glumicic, 2008). Van Gelder ir De Vries (2013) taip pat naudojo scenarijų metodą ir tyrė, kaip asmenys vertina neteisėto elgesio scenarijus. Jų tyrime buvo analizuotos emocinės reakcijos (pvz., pyktis), susijusios su I sistema, ir racionalus bausmės rizikos įvertinimas, būdingas II sistemai. Šiame tyrime scenarijų metodas leido pastebėti, kad I ir II sistemos gali sąveikauti kartu kada yra priimami sprendimai nusikalsti (Van Gelder & De Vries, 2013). Kiti tyrėjai, Mamayek ir bendraautoriai (2015), naudojo hipotetinius scenarijus siekdami įvertinti rizikingą sprendimų priėmimą susijusį su vairavimu išgėrus. Tyrimo dalyviams buvo pateikti hipotetiniai scenarijai, pagal kuriuos jie galėjo pasirinkti, ar vairuoti apsaigus (atspindinčią I sistemos veiklą), ar rinktis alternatyvų, saugų būdą grįžti namo (atspindinčią II sistemos veiklą), o vėliau tyrimo dalyviai buvo prašomi įvertinti pasirinkto sprendimo riziką. Pateikiant tokius scenarijus buvo įvertinti greiti, intuityvūs sprendimai bei apgalvoti, taisyklėmis pagrįsti sprendimai remiantis dvejopo informacijos apdorojimo prieiga. Remiantis minėtais tyrimais, galima teigti, kad scenarijų metodas padeda suprasti I ir II informacijos apdorojimo sistemų veiklą ir sprendimų priėmimo procesą. Vis dėlto, kad rezultatai būtų kuo patikimesni, svarbu, kad situacijos būtų tikroviškos ir įtikinamos.

Galiausiai, tyrimo metodo pasirinkimas priklauso nuo tyrimo tikslo bei praktinių galimybių (pvz., prieigos prie dalyvių ar laiko resursų). Todėl svarbu apsvarstyti įvairius metodus norint ištirti sprendimų priėmų ypatumus.

1.4.1. Eksperimentinės sąlygos ir jų įtaka sprendimų priėmimui

Tyrėjai siekdami įvertinti I ir II sprendimų priėmimo sistemas naudoja įvairias eksperimentines sąlygas, kuriomis siekia suaktyvinti vieną iš sistemų. Pvz., norėdami tyrimo dalyviams sukelti stresinę organizmo būseną, yra naudojamas „šalto spaudimo“ metodas. Taikant šį metodą eksperimentinės grupės tyrimo dalyviai 2 minutes laiko dominuojančią ranką lediniame vandenyje, o kontrolinės grupės dalyviai laiko ranką kambario temperatūros vandenyje (Porcelli & Delgado, 2009). Tokia tyrimo procedūra padidina stresą ir suaktyvina I sistemos informacijos apdorojimą, kuri yra atsakinga už greitus ir automatinius sprendimus. Tokiu būdu tyrėjai gali palyginti, kaip priimami sprendimai suaktyvinus I sistemą (streso sąlygomis) ir įprastomis sąlygomis (be streso), kai sprendimas priimamas remiantis II sistema. Kita iš sąlygų, kuria siekiama suaktyvinti I ir II sistemas yra laiko ribojimas. Tyrimai rodo, kad laiko, skirto situacijai skaityti ir įvertinti, sumažinimas turi įtakos sprendimo priėmimo greičiui, palyginti su situacijomis, kai tyrimo dalyviai turi neribotą laiką (Cimalanskaitė-Kazlauskienė ir Valickas, 2023). Šie rezultatai leidžia teigti, kad I sistema, susijusi su greitais ir intuityviais sprendimais, tampa aktyvesnė esant laiko apribojimams, ir priešingai, esant laiko spaudimui II sistema, kuri yra lėtesnė ir analitinė, vaidina mažesnę vaidmenį priimant sprendimus (Diederich & Trueblood, 2018). Taigi kuomet yra manipuluojama laiku, galima pastebėti skirtingų, I ir II sistemų, informacijos apdorojimą siekiant suprasti sprendimų priėmimus. Siekiant paveikti žmogaus emocijas ir aktyvinti vieną iš dvejopo informacijos apdorojimo sistemų naudojamos eksperimentinės sąlygos su emocijų sužadinimu. Viena iš sąlygų, plačiai naudojamų įvairiuose tyrimuose, yra pykčio sukėlimo manipuliacija, kuomet dalyvių yra prašoma prisiminti įvykį, kai jie išgyveno pyktį (Peuters et al., 2019). Toks būdas leidžia sukelti emociją (t.y. pyktį) ir vėliau palyginti sprendimų priėmimo ypatumus, kai yra sužadintas pyktis, ir kai ši emocija nėra sukurta (Peuters et al., 2019). Taigi, tyrimuose naudojamos eksperimentinės sąlygos leidžia manipuluoti tokiais veiksniais, kaip stresas, laikas, emocijos, siekiant aktyvinti I ar II informacijos apdorojimo sistemas ir įvertinti jų įtaką sprendimų priėmimui.

Apibendrinant literatūros analizę, galima daryti išvadą, kad kriminalinis, taip pat ir smurtinis elgesys gali būti susijęs su skirtingomis sprendimų priėmimo sistemomis. Remiantis Kahneman (2015) dvejopo informacijos apdorojimo teorija, tiek greitai, automatiniai (I sistemos), tiek lėti, apgalvoti (II sistemos) sprendimai gali būti susiję kriminaliniu sprendimų priėmimu. Taip pat ir smurtinį elgesį galima paaiškinti I ar II sistemos informacijos apdorojimu (Van Gelder, 2012; Walters, 2020). Nors smurtas dažnai laikomas impulsyvaus, emocijomis paremto elgesio išraiška (Van Gelder, 2012), tačiau kai kurie tyrėjai atkreipia dėmesį į tai, kad smurtas taip pat gali būti racionaliai suplanuotas ir apgalvotas (Barnum & Solomon, 2019; Walters, 2020). Atsižvelgiant į tai, kad smurtas gali būti tiek impulsyvus, tiek apgalvotas, natūraliai kyla klausimas, kaip smurtas pasireiškia artimoje aplinkoje. Smurtas artimoje aplinkoje yra nagrinėjamas kitų šalių tyrėjų darbuose

(Averdijk et al., 2016; Guerrero-Molina et al., 2017; Seinfeld et al., 2018), tačiau Lietuvoje šiai problemai iki šiol skiriama nepakankamai dėmesio. Nors statistikos duomenys rodo, kad pastaraisiais metais Lietuvoje 12,8 proc. visų užregistruotų nusikaltimų buvo susiję su smurtu artimoje aplinkoje, o vien pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje buvo užfiksuotą net 54,6 tūkstančio (Oficialios statistikos portalas, 2025), vis dėlto tyrimų susijusių su smurtu artimoje aplinkoje mažai. Tokia smurto statistika rodo, kad smurtas artimoje aplinkoje mūsų šalyje yra paplitęs reiškinys, ir yra būtina atlikti tyrimus siekiant suprasti smurtautojo sprendimų priėmimo ypatumus skirtingomis sąlygomis.

Šiame darbe siekiama išanalizuoti, kaip sprendimų priėmimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, gali skirtis priklausomai nuo skirtingų sąlygų – laiko spaudimo ir emocinės būsenos (pykčio) – remiantis dvejojo informacijos apdorojimo teorija. Svarbu suprasti, kaip skirtingos informacijos apdorojimo sistemos veikia žmonių sprendimų priėmimą situacijose, susijusiose su galimu smurtiniu elgesiu.

1.5. Tyrimo tikslas ir klausimai

Šio tyrimo **tikslas** - atskleisti nusikalstamų sprendimų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, ypatumus, atsižvelgiant į situacijos vertinimui skiriamą laiką ir emocinę būseną (išgyvenamą pyktį).

Tyrimo **klausimai**:

1. Koks yra sprendimų, susijusių su smurto taikymu artimoje aplinkoje, pobūdis esant ribotam ir neribotam laikui konfliktinei situacijai įvertinti?
2. Koks yra dalyvių priimamų sprendimų pobūdis vertinant konfliktines situacijas po pykčio sužadinimo?
3. Koks yra tyrimo dalyvių galimos bausmės ir jos išvengimo vertinimas konfliktinėse situacijose, kuriose galimas smurtas artimoje aplinkoje?

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrime dalyvavo 60 vyrų, kurie yra nuteisti ar buvo teisti praeityje (bent vieną kartą) už smurtą artimoje aplinkoje pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 2 dalį. Tyrimo dalyvius apklausė darbo autorė ir VU trečio kurso psichologijos studentė B. Jarmalavičiūtė. Visi susitikimai su 60 tyrimo dalyvių buvo suplanuoti darbo autorės bendradarbiaujant su probacijos tarnybos specialistais. Iš viso 38 dalyvius apklausė pati darbo autorė, o likusius 22 – trečio kurso studentė. Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 20 iki 73 metų ($M = 40,57$, $SD = 13,41$). Tyrimas buvo atliktas Lietuvos probacijos tarnybos Rytų Lietuvos skyriuje. Visi tyrimo dalyviai buvo lygtinai paleisti ir jiems buvo taikoma probacijos tarnybos priežiūra. Iš visų dalyvių 22 (36,7 proc.) buvo iš Vilniaus miesto, o likusieji – iš Vilniaus regiono: 17 (28,3 proc.) – iš Trakų, 10 (16,7 proc.) – iš Ukmergės, 6 (10 proc.) – iš Šalčininkų ir 5 (8,3 proc.) – iš Švenčionių. Dauguma tyrimo dalyvių (45 dalyviai, 75 proc.) buvo teisti už smurtą prieš romantinę partnerę (pvz., sugyventinę ar žmoną), o likusieji 15 (25 proc.) – už smurtą prieš kitus šeimos narius (pvz., motiną, tėvą, brolių, seserį, dukrą ar sūnų). Visos smurto artimoje aplinkoje aukos buvo pilnamečiai asmenys. Dauguma tyrimo dalyvių turėjo vidurinį išsilavinimą (21 dalyvis, 35 proc.), 18 dalyvių (30 proc.) buvo įgiję specialųjį vidurinį (profesinį) išsilavinimą, 12 (20 proc.) – pagrindinį išsilavinimą, 8 (13,3 proc.) – aukštąjį išsilavinimą, o 1 (1,7 proc.) – pradinį išsilavinimą. Tyrimo dalyviai buvo atsitiktine tvarka paskirstyti į vieną iš trijų tyrimo grupių: laiko ribojimo, neribojamo laiko arba pykčio sužadavimo. Kiekvienoje grupėje dalyvavo po 20 tyrimo dalyvių.

Nors tyrimo pradžioje buvo numatyta surinkti didesnę imtį (po 30 dalyvių kiekvienoje grupėje), tyrimo metu iškilo sunkumų. Pirmiausia, tyrimo dalyvių motyvacija buvo maža, o dalyvavimas tyrime buvo savanoriškas, todėl jų pritraukimas buvo sudėtingas. Dažnai pasitaikydavo atvejų, kai potencialūs tyrimo dalyviai neatvykdavo į susitikimus su probacijos specialistais, nelankydavo jiems paskirtų programų ar užsiėmimų, pažeisdavo probacijos sąlygas, todėl galimybės juos įtraukti į tyrimą sumažėdavo. Antra, tyrimas galėjo būti atliktas tik tiesioginio kontakto būdu, tyrėjui ir dalyviui bendraujant gyvai. Kadangi dalis probacijos tarnybos programų (pvz., pykčio valdymo), kuriose dalyvavo potencialūs tyrimo dalyviai, buvo vykdomos nuotoliniu būdu, galimybė susitikti su tyrimo dalyviais gyvai buvo dar labiau apribota. Dėl šių priežasčių teko apsiriboti 60 tyrimo dalyvių imtimi.

2.2. Tyrimo metodai

Tyrimo metu buvo naudojamas scenarijų metodas – tyrimo dalyviams buvo pateiktos trumpos situacijos, kuriose vaizduojami įvairūs konfliktiško tarpasmeninio bendravimo atvejai. Visos hipotetinės situacijos buvo paremtos smurto artimoje aplinkoje bylų nuosprendžių analize. Po situacijos perskaitymo tyrimo dalyviai buvo apklausiami naudojant struktūruotą interviu.

Hipotetinių situacijų kūrimui bylų nuosprendžiai buvo ieškomi viešai prieinamoje Lietuvos teismų sprendimų paieškos sistemoje „e.teismai“ (<https://eteismai.lt/>). Paieškai buvo nustatyti kriterijai, kurie padėjo atrinkti tinkamus tyrimui bylų nuosprendžius (žr. 1 priedą). Atrinkti nuosprendžiai dėl smurto artimoje aplinkoje, kuriuose kaltinamasis – vyras, o nukentėjusysis – pilnametis artimas šeimos narys ar partnerė. Siekiant sumažinti tikimybę, kad tyrimo dalyviai atpažins bylas, nebuvo įtraukti tie bylų nuosprendžiai, kurie buvo nagrinėti Vilniaus apskrities apygardos teismuose. Buvo analizuojami nuosprendžiai, kurie buvo nagrinėti per pastaruosius dešimt metų, t. y. nuo 2014 iki 2024 metų. Taip pat svarbu paminėti, kad buvo analizuoti tik tie nuosprendžiai, kuriuose smurtas įvykdytas kaltinamajam esant blaiviam. Šis sprendimas buvo priimtas atsižvelgiant į tyrimo sąlygas. Visi tyrimo dalyviai situacijas vertino būdami blaivūs, todėl buvo siekiama, kad situacijų veikėjų būseną būtų kuo labiau panašesnė į tyrimo dalyvių. Taip pat siekta išvengti situacijų veikėjų elgesio aiškinimo remiantis vien alkoholio poveikiu, nes tai galėtų supaprastinti tyrimo dalyviams pateiktų situacijų vertinimus. Bendrai dvi tyrėjos peržiūrėjo apie 150 bylų nuosprendžių, o galutiniam situacijų kūrimui buvo parinkta 10 nuosprendžių, kurie atitiko nustatytus kriterijus bei buvo išsamiausi ir tinkamiausi situacijų aprašymui.

Aprašant hipotetines situacijas buvo siekiama sukurti sklandžius ir nuoseklius tekstus, kuriuose aiškiai atsispindėtų situacijos aplinkybės, veikėjų tarpusavio santykiai bei situacijoje patiriama įtampa. Iš 10 sukurtų situacijų buvo atrinktos 5, kurios geriausiai atspindėjo dažniausiai pasitaikančius artimų tarpasmeninių santykių konfliktus. Atrinktos situacijos atspindėjo šias temas: partnerės reiškiami priekaištai, partnerės alkoholio vartojimas, partnerės negrįžimas namo, skyrybos bei nesutarimai dėl darbų atsakomybės pasiskirstymo namuose. Kiekvienoje situacijoje buvo aprašomi du veikėjai – vyras ir moteris, kuriuos sieja romantiniai ar partnerystės santykiai. Veikėjų vardai buvo išgalvoti ir skirtingi kiekvienoje situacijoje. Situacijų pabaiga nėra pateikiama – tyrimo dalyviai patys įvertino, kaip galėtų pasielgti situacijos veikėjai. Pateikiame vieną iš tyrime naudotų situacijos pavyzdžių (kitos situacijos pateiktos 2-ame priede):

„Įsivaizduokite, Tomas grįžta namo po darbo ir iš karto pastebi, kad jo žmona Edita atrodo sunerimusi. Ji netikėtai pasako, kad nori skirtis. Tomas nemanė, kad jų santykiai prieis prie tokios situacijos, todėl yra labai nusivylęs ir piktas. Pastaruoju metu Tomas jautė, kad Edita nebevertina jų santykių, nes ji nuolat priekaištavo dėl to, kad jis per ilgai dirba, ir vis rečiau rodė jam šiltus jausmus. Tomas jaučiasi nesuprastas, o Editos pareiškimas apie skyrybas tampa paskutiniu lašu, kuris perpildo jo kantrybės taurę. Tomas dar bando kalbėtis, tačiau Edita pakeltu tonu jį apkaltina, kad jis nesirūpina šeima. Tomas jaučia, kaip jos žodžiai jį žeidžia, tačiau vis tiek stengiasi išlikti ramus. Nors Tomas bando nusiraminti, jis jaučia, kad iš tikrųjų įtampa tik didėja. Kas vyko toliau?“

Hipotetinių situacijų pateikimo eilės tvarka tyrimo dalyviams buvo atsitiktinė, remiantis iš anksto parengta situacijų paskirstymo lentele, kuri buvo sukurta naudojant internetinę svetainę (<https://www.random.org/lists/>). Visos situacijos buvo suvienodintos pagal teksto apimtį, siekiant užtikrinti tyrimo sąlygų vienodumą ir suvienodinti tyrimo dalyvių skaitymo laiką. Situacijų tekstų vidutinis ilgis (su tarpais) buvo $M = 785$ spaudos ženklai, o galimas nuokrypis ne didesnis kaip ± 10 spaudos ženklų (intervalas [775; 795]).

Po kiekvienos situacijos pateikimo buvo atliekamas struktūruotas interviu (žr. 3 priedą). Struktūruoto interviu klausimai buvo kurti siekiant išsiaiškinti tyrimo dalyvio: a) situacijos veikėjo sprendimo ir konflikto numatymą; b) alternatyvių elgesio variantų numatymą; c) smurtinio elgesio teisinių pasekmių numatymą. Klausimai, susiję su smurtinio elgesio teisinių pasekmių numatymu, buvo pateikiami tik tais atvejais, kai tyrimo dalyvis į ankstesnius klausimus pateikdavo bent vieną smurtą atspindintį atsakymą. Vertinant, ar atsakymas atspindi smurtą, buvo remiamasi iš anksto nustatytais smurtinio elgesio kriterijais pagal Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą (2011), t. y. smurtinis elgesiu laikomas toks, kai veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.

Tyrimo taip pat buvo naudojama emocijų įvertinimo skalė, kuri buvo pateikta visiems tyrimo dalyviams prieš pateikiant situacijas. Tyrimo dalyviai turėjo įvertinti procentais, kokio stiprumo emocijas jautė čia ir dabar, kai 0 proc. reiškia, kad visiškai nejaučia nurodytos emocijos, o 100 proc. reiškia, kad išgyvena labai stiprią emociją. Tyrimo dalyviai vertinimo šias emocijas: džiaugsmą, liūdesį, baimę, pyktį ir pasišlykštėjimą. Emocijų intensyvumo skalė buvo naudojama siekiant įvertinti, ar pykčio sužadavimo sąlyga, kuomet tyrimo dalyviai turėjo prisiminti ir papasakoti situaciją, kai paskutinį kartą jautė pyktį, buvo veiksminga.

Tyrimo pradžioje tyrimo dalyviams buvo pateikta tyrimo instrukcija. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad galės bet koku metu nutraukti tyrimą, jeigu to norės. Iš kiekvieno tyrimo dalyvio buvo gautas informuotas raštiškas sutikimas dalyvauti tyrimo. Tyrimo pabaigoje tyrimo dalyvių buvo prašoma pateikti duomenis apie savo amžių ir išsilavinimą. Tyrimo dalyvių įvykdyto smurtinio nusikaltimo pobūdį bei prieš ką buvo smurtauta po tyrimo pateikdavo probacijos tarnybos specialistai.

2.3. Tyrimo kintamųjų ir grupių aprašymas

Tyrimo buvo atliktas vienfaktorinis tarpgrupinis eksperimentas, kurio priklausomas kintamasis – sprendimas nusikalsti, t. y. smurtauti, ir du nepriklausomi kintamieji – (1) laikas, skirtas situacijai įvertinti (ribotas ir neribotas), (2) patiriamo pykčio intensyvumas. Tyrimo buvo sudarytos trys eksperimentinės grupės. Tyrimo dalyviai į eksperimentines grupes buvo priskirti atsitiktinai

pagal iš anksto paruoštą lentelę naudojant internetinę svetainę (<https://www.random.org/lists/>). Tyrimas yra orientuotas į skirtingų manipuliacijų poveikio palyginimą (ribotas laikas, neribotas laikas, pykčio sužadimas), o pagrindinis tyrimo tikslas yra nustatyti, kaip šios skirtingos sąlygos veikia sprendimų priėmimą, todėl tyrime nebuvo įtraukta kontrolinė grupė. Kaip minėta anksčiau, tyrimo dalyvių grupę sudaro vyrai, nuteisti už smurtą artimoje aplinkoje, o tyrimo imties surinkimas buvo sudėtingas tiek dėl riboto tyrimo dalyvių prieinamumo, tiek dėl laiko trūkumo atliekant tyrimą. Visose trijose grupėse buvo taikomos eksperimentinės sąlygos, kurios leidžia palygti tarpusavyje skirtingų manipuliacijų poveikį sprendimų priėmimui. Nors kontrolinė grupė nebuvo įtraukta, tyrime išlaikytas eksperimentinis tyrimo pobūdis, nes tyrime buvo užtikrintas manipuliavimas nepriklausomais kintamaisiais ir atsitiktinis grupių priskyrimas, kuris leidžia palyginti skirtingas sąlygas tarp grupių.

Eksperimentinėms grupėms buvo pateikiamos skirtingos instrukcijos, remiantis Cimalanskaitės-Kazlauskienės ir Valicko (2023) atliktu tyrimu.

1 eksperimentinei grupei buvo pateikta instrukcija, kuri nurodo tyrimo dalyviui, kad laikas, skirtas perskaityti pateiktą situaciją, yra ribotas: *„Kaip įmanoma greičiau įvertinkite pateiktą situaciją ir atsakykite į klausimus, kuriuos užduosiu. Jūsų laikas užduočiai atlikti yra ribotas ir jam pasibaigus Jus sustabdysiu. Atsakydamas į klausimus, pasistenkite garsiai įvardinti visas kylančias mintis“*. Tyrimo dalyviui pateikus instrukciją dėl riboto laiko, jokių papildomų laiko ribojimo priemonių (pvz., tam tikro laiko nustatymo ar stabdymo) nebuvo taikoma.

2 eksperimentinei grupei buvo pateikta instrukcija, kuri nurodo tyrimo dalyviui išsamiai susipažinti su pateikta situacija ir pabrėžia, kad laikas, skirtas perskaityti situaciją, yra neribotas: *„Kaip įmanoma išsamiau įvertinkite pateiktą situaciją ir atsakykite į klausimus, kuriuos užduosiu. Užduočiai atlikti laiko turite tiek, kiek Jums reikės“*.

3 eksperimentinei grupei buvo pateikiamos dvi instrukcijos. Pirmoje instrukcijoje tyrimo dalyvio buvo prašoma prisiminti ir papasakoti situaciją, kuomet jis jautė stiprų pyktį: *„Užsimerkite ir prisiminkite situaciją, kai paskutinį kartą jautėte stiprų pyktį... Trumpai papasakokite kas įvyko ir kaip jautėtės?“*. Antra instrukcija skirta pateikiant situacijas: *„Dabar įvertinkite pateiktą situaciją ir atsakykite į klausimus, kuriuos užduosiu. Atsakydamas į klausimus, pasistenkite garsiai įvardinti visas kylančias mintis.“*

2.4. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo atliekamas kartu su kita tyrėja, VU trečio kurso psichologijos studente B. Jarmalavičiūte. Tyrimas buvo atliktas Viliaus, Trakų, Šalčininkų, Švenčionių ir Ukmergės probacijos tarnybose. Kiekvienoje probacijos tarnyboje tyrėjoms buvo skirtos atskiros patalpos tyrimo atlikimui. Tyrimo dalyviai buvo atrinkti probacijos vyriausiųjų specialistų, pareigūnų bei psichologės,

atsižvelgiant į išskirtus kriterijus (pilnametis vyras, teistas už bent vieną ar daugiau smurtinį nusikaltimą artimoje aplinkoje, sklandžiai kalbantis lietuvių kalba).

Tyrimo metu dalyvis sėdėdavo prie stalo, priešais tyrėją. Tyrėjos tyrimo metu naudojo nešiojamą kompiuterį, kuris buvo skirtas pildyti tyrimo protokolą, t. y. struktūruoto interviu metu dalyvio pateiktus atsakymus (žr. 3 priedą). Vieno tyrimo dalyvio ištyrimas, kuris apima sutikimo formos pasirašymą, instrukcijos pateikimą, pykčio sužadینimą (atitinkamoms grupėms), penkių situacijų perskaitymą, struktūruoto interviu atlikimą ir sociodemografinių duomenų užfiksavimą, užtrukdavo nuo 20 iki 30 minučių. Pateikiant tyrimo instrukciją (žr. 5 priedą), tyrimo dalyviams buvo apibūdinamas tyrimo pobūdis bei trukmė, taip pat akcentuojamas tyrimo duomenų konfidencialumas ir nuoširdžių atsakymų svarba. Tyrimo dalyviai, pateikus instrukciją, galėjo užduoti jiems kilusius klausimus, o po to pasirašydavo informuotą sutikimą dėl savanoriško dalyvavimo tyrime (žr. 6 priedą).

Tyrimo dalyviai buvo atsitiktinai priskiriami vienai iš tyrimo grupių, naudojant iš anksto paruoštą lentelę: a) riboto laiko grupė; b) neriboto laiko grupė; c) pykčio sužadینimo grupė. Prieš pateikiant situacijas, visų tyrimo dalyvių buvo prašoma įvertinti tuo metu išgyvenamas emocijas naudojant emocijų intensyvumo skalę. Po emocijų įvertinimo riboto ir neriboto laiko grupėms buvo pateikiama atitinkama instrukcija, atsitiktinė situacija ir pradedamas matuoti skaitymo laikas. Skirtingai nei riboto ir neriboto laiko grupėms, pykčio sužadینimo grupės tyrimo dalyvių buvo prašoma pasidalinti paskutine situacija, kuomet jie jautė stiprų pyktį. Po šio pasakojimo pykčio sužadینimo grupei dar kartą buvo pateikta emocijų intensyvumo skalė, siekiant įvertinti emocijas, išgyvenamas po pykčio situacijos prisiminimo. Tik po to jiems buvo pateikiama atitinkama situacijos skaitymo instrukcija, pateikiama atsitiktinė situacija ir pradedamas matuoti skaitymo laikas. Tyrimo dalyviui perskaičius situaciją, tyrėja užfiksavo skaitymo laiką ir pradėdavo struktūruotą interviu, kurio metu užduodavo klausimus apie ką tik perskaitytą situaciją, o tyrimo dalyvio atsakymus pasižymėdavo protokole. Tokia situacijų pateikimo procedūra buvo kartojama pateikiant visas 5 situacijas. Tyrimo pabaigoje dalyvių buvo prašoma pateikti duomenis apie savo amžių ir išsilavinimą, o probacijos tarnybos specialistai suteikdavo informaciją apie tyrimo dalyvių įvykdytą nusikaltimą (nurodant straipsnį pagal baudžiamąjį kodeksą) bei nurodydavo, kas buvo smurto auka.

2.5. Tyrimo duomenų analizė

Tyrimo duomenų analizę sudarė du etapai: 1) tyrimo dalyvių struktūruoto interviu atsakymų kategorizavimas ir 2) statistinė duomenų analizė.

Pirmojo, kokybinės informacijos kategorizavimo etapo metu surinkti duomenys buvo kategorizuojami remiantis darbo autorės ir darbo vadovo sudarytais kriterijais. Kaip jau buvo minėta, struktūruoto interviu klausimai buvo kurti siekiant atskleisti tyrimo dalyvio: a) situacijos veikėjo

sprendimo ir konflikto numatymą; b) alternatyvių elgesio variantų numatymą; c) smurtinio elgesio teisinių pasekmių numatymą (žr. 3 priedą).

Pirmieji trys klausimai buvo skirti išanalizuoti, kaip tyrimo dalyvis supranta veikėjo galimą sprendimą bei kaip vertina konflikto tikimybę ir jo pobūdį pateiktoje situacijoje. Tyrimo dalyvio atsakymas į pirmą klausimą („*Kokį sprendimą priims veikėjas šioje situacijoje, papasakokite kuo daugiau?*“) buvo priskiriamas vienai iš šių kategorijų: „neutralus“ (pvz., „vyras bandys ignoruoti konfliktą“ arba „vyras išeis iš kambario“), „smurtinis“ (pvz., „vyras trenks moteriai“ arba „vyras įžeidinės moterį“), „prosocialus“ (pvz., „vyras pasikalbės su moterimi“ arba „vyras ramins moterį“), „nėra atsakymo / nesusiję“. Atsakymai į antrą klausimą („*Kiek esate įsitikinę, kad šioje situacijoje kils konfliktas?*“) buvo vertinami procentais (nuo 0 iki 100 proc.). Tyrimo dalyviams, kurie atsakydami į antrą klausimą nurodė 0–9 proc., t. y. labai mažą konflikto tikimybę arba visišką konflikto nebuvimą, trečiasis klausimas nebuvo pateikiamas. Tyrimo dalyviams, nurodžiusiems 10 proc. ar daugiau, buvo pateikiamas trečiasis klausimas („*Kokio pobūdžio konfliktas gali kilti šioje situacijoje?*“), o atsakymai į jį buvo priskiriami vienai iš šių kategorijų: „žodinis“ (pvz., „vyras ir moteris susibars“), „fizinis“ (pvz., „vyras pakels ranką prieš moterį“), „psichologinis“ (pvz., „vyras įžeidinės moterį“), „nėra atsakymo / nesusiję“.

Ketvirtas klausimas („*Kokius kitus sprendimus veikėjas galėtų apsvarstyti šioje situacijoje? (Išvardinkite visus galimus variantus? Ar dar yra kitų variantų?)*“) buvo skirtas atskleisti, kokius alternatyvius elgesio variantus tyrimo dalyvis išvelgia pateiktoje situacijoje. Buvo skaičiuojamas bendras pateiktų veikėjo elgesio variantų skaičius, o atsakymai priskiriami vienai iš keturių kategorijų: „neutralus“ (pvz., „vyras bandys ignoruoti konfliktą“ arba „vyras išeis iš kambario“), „smurtinis“ (pvz., „vyras trenks moteriai“ arba „vyras įžeidinės moterį“), „prosocialus“ (pvz., „vyras pasikalbės su moterimi“ arba „vyras ramins moterį“), „nėra atsakymo / nesusiję“.

Likę struktūruoto interviu klausimai buvo skirti įvertinti, kaip tyrimo dalyvis vertina galimas smurtinio elgesio pasekmes. Šie klausimai buvo užduodami tik tiems tyrimo dalyviams, kurie iki penktojo klausimo pateikė bent vieną atsakymą, kuris atspindi smurtinį elgesį. Atsakymai į penktą klausimą („*Kiek esate įsitikinę, kad jei šioje situacijoje įvyktų smurtas, jis būtų atskleistas?*“) buvo vertinami procentais (nuo 0 iki 100 proc.). Atsakymai į šeštą klausimą („*Kokia, Jūsų nuomone, būtų galima bausmė už šiuos veiksmus?*“) buvo priskiriami vienai iš šių kategorijų: „nebus bausmės“ (pvz., „negaus bausmės, nes niekas nesužinos“), „administracinė bausmė“ (pvz., „įspėjimas“ arba „bauda“), „baudžiamoji bausmė“ (pvz., „laisvės atėmimas / apribojimas“ arba „kalėjimas / probacija“), „nėra atsakymo / nesusiję“. Atsakymai į paskutinį, septintą klausimą („*Kaip veikėjas galėtų išvengti teisinės atsakomybės (bausmės)?*“) buvo priskiriami vienai iš šių kategorijų: „pozityvūs būdai“ (pvz., „vyras atsiprašys moters“), „negatyvūs būdai“ (pvz., „vyras grasins moteriai“ arba „vyras meluos“), „bausmės neišvengs“, „nėra atsakymo / nesusiję“.

Kiekvieno tyrimo dalyvio atsakymai buvo koduojami atsižvelgiant į atsakymo reikšmę, priskiriant numatytą kodą. Sukoduoti duomenys vėliau buvo perkelti į „IBM SPSS“ programą tolesnei analizei. „IBM SPSS“ programa buvo apskaičiuota aprašomoji statistika (intervalinių duomenų minimumas, maksimumas, medianos). Dėl mažos tyrimo dalyvių imties ($n = 60$), buvo naudojamas Shapiro-Wilk kriterijus, siekiant apskaičiuoti intervalinių duomenų pasiskirstymo normalumą. Darbe naudojami intervaliniai kintamieji buvo pasiskirstę pagal nenormalų skirstinį: tyrimo dalyvių amžius ($W = 0,951, p < 0,017$), tyrimo dalyvių emocijų vertinimas: džiaugsmo ($W = 0,922, p < 0,001$), liūdesio ($W = 0,834, p < 0,001$), baimės ($W = 0,590, p < 0,001$), pykčio ($W = 0,588, p < 0,001$), pasišlykštėjimo ($W = 0,584, p < 0,001$), emocijų vertinimai pykčio sužadavimo grupėje po pyktį sukėlusios situacijos pasakojimo: džiaugsmo ($W = 0,891, p < 0,028$), liūdesio ($W = 0,785, p < 0,001$), baimės ($W = 0,616, p < 0,001$), pykčio ($W = 0,624, p < 0,001$), pasišlykštėjimo ($W = 0,440, p < 0,001$).

Kadangi kiekvienas tyrimo dalyvis ($n = 60$) skaitė po 5 tikroviškas tarpasmeninio konflikto situacijas, duomenų analizei buvo naudojami 300 situacijų atvejai. Šių intervalinių duomenų normalumo vertinimui buvo naudojamas Kolmogorov–Smirnov kriterijus: tyrimo dalyvių situacijų skaitymo laikas ($W = 0,142, p < 0,001$), tyrimo dalyvių konflikto tikimybės vertinimas ($W = 0,190, p < 0,001$), tyrimo dalyvių pateiktų kitų sprendimų variantų skaičius ($W = 0,227, p < 0,001$) ir smurto atskleidimo tikimybės vertinimas ($W = 0,222, p < 0,001$). Taigi kintamieji buvo pasiskirstę pagal nenormalų skirstinį. Tyrimo dalyvių grupių proporcijų palyginimui buvo naudojamas Chi kvadrato kriterijus. Homogeniškumo kriterijumi (χ^2) patikrinta, ar imtyje skirtingų kintamųjų sklaida yra tokia pati. Trijų grupių medianų palyginimui buvo naudojamas Kruskal–Wallis testas, o nustačius reikšmingus skirtumus atlikti poriniai palyginimai, taikant Bonferroni korekciją.

Šešių atsitiktinai parinktų tyrimo dalyvių (30 atvejų) duomenis (10 proc. visų rezultatų), kategorizavo dvi nepriklausomos vertintojos (teisės psichologijos magistro studijų programos 2 kurso studentės). Nepriklausomų vertintojų ir tyrėjos vertinimų suderinamumas vertinant tyrimo dalyvio struktūruoto interviu pateiktus atsakymus svyravo nuo 0,826 iki 0,834 (suderinamumas apskaičiuotas naudojant Cohen's Kappa kriterijų). Tai rodo, kad vertintojų struktūruoto interviu vertinimai daugeliu atvejų sutapo ir vertinimo patikimumas buvo aukštas.

3. REZULTATAI

Kiekvienas tyrimo dalyvis (iš viso 60 dalyvių) skaitė po 5 tikroviškas tarpasmeninio konflikto hipoteines situacijas. Duomenų analizėje buvo naudoti 300 situacijų atvejai. Pirmiausia pateikiami duomenys, susiję su tyrimo eksperimentinių sąlygų (riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo) poveikiu, o vėliau pateikiama tyrimo dalyvių atsakymų analizė atsižvelgiant į struktūruoto interviu dalis: a) situacijos veikėjo sprendimo ir konflikto numatymas b) alternatyvių elgesio variantų numatymas c) smurtinio elgesio teisinių pasekmių numatymas.

3.1. Eksperimentinių sąlygų poveikis

Visų tyrimo dalyvių situacijų skaitymo trukmė buvo matuojama sekundėmis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. *Skirtingų tyrimo grupių situacijų skaitymo laiko medianos*

Situacijų skaitymo laikas (sek.); mediana (min; max)	Tyrimo grupė			Kruskal- Wallis H	p reikšmė
	Riboto laiko	Neriboto laiko	Pykčio sužadavimo		
	59 (17; 172)	68,50 (29, 123)	53,50 (30; 110)	15,616	<0,001 ^{a, b}

Pastaba: a ir b žymi reikšmingus skirtumus tarp tyrimo grupių, nustatytus atliekant porinius palyginimus su Bonferroni korekcija po reikšmingo Kruskal–Wallis kriterijaus rezultato.

a – pykčio sužadavimas vs neribotas laikas, $p < 0,001$

b – ribotas laikas vs neribotas laikas, $p < 0,05$

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tyrimo grupių (riboto laiko, neriboto laiko, pykčio sužadavimo) skaitymo laikas skyrėsi statistiškai reikšmingai ($H = 15,616$, $p < 0,001$, taikytas Kruskal–Wallis kriterijus). Tolesnė analizė parodė, kad riboto laiko grupė skaitė reikšmingai greičiau nei neriboto laiko grupė ($p < 0,05$, po Bonferroni korekcijos). Taip pat rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai skyrėsi neriboto laiko ir pykčio sužadavimo grupių skaitymo laikai – tyrimo dalyviai, priskirti pykčio sužadavimo grupei, situaciją perskaitė greičiau nei neriboto laiko grupės dalyviai ($p < 0,001$, po Bonferroni korekcijos). Šie rezultatai patvirtina, kad taikyta eksperimentinė laiko sąlyga riboto ir neriboto laiko tyrimo grupėms buvo veiksminga.

Tyrimo taip pat buvo siekiama sužadinti pykčio emociją atsitiktinai parinktiems tyrimo dalyviams (prieš pateikiant jiems skaityti situacijas). Pykčio sužadavimo grupės emocijų vertinimai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. Pykčio sužadavimo grupės emocijų vertinimai prieš ir po pykčio sužadavimo

	Prieš situacijų pateikimą (n = 20)	Po situacijų pateikimo (n = 20)	Wilcoxon Z	p reikšmė
Džiaugsmas (proc.); mediana (min; max)	60 (0; 100)	65 (0; 100)	0,287	0,774
Liūdesys (proc.); mediana (min; max)	20 (0; 100)	15 (0; 100)	1,633	0,102
Baimė (proc.); mediana (min; max)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	1,732	0,083
Pyktis (proc.); mediana (min; max)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	0,431	0,666
Pasišlykštėjimas (proc.); mediana (min; max)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	1,414	0,157

Statistinė analizė parodė, kad pykčio sužadavimo grupėje pykčio emocijos įvertinimai prieš ir po pasakojimo apie situaciją, sukėlusią pyktį, statistiškai reikšmingai nesiskyrė (Wilcoxon $|Z| = 0,431$; $p = 0,666$). Taip pat nebuvo rasta statistiškai reikšmingų skirtumų ir tarp kitų emocijų – džiaugsmo, liūdesio, baimės ir pasišlykštėjimo – įvertinimuose prieš ir po pasakojimo apie pyktį sukėlusią situaciją (žr. 3 lentelę).

Įvertinti savo emocijas taip pat buvo prašoma visų tyrimo grupių prieš situacijų pateikimą. Tyrimo grupių emocijų vertinimų rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo grupių emocijų vertinimų medianos

Emocijos vertinimas (proc.)	Tyrimo grupė			Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Riboto laiko	Neriboto laiko	Pykčio sužadavimo		
Džiaugsmo mediana (min; max)	60 (0; 100)	50 (0; 100)	65 (0; 100)	0,866	0,649
Liūdesio mediana (min; max)	10 (0; 100)	20 (0; 100)	15 (0; 100)	1,025	0,599
Baimės mediana (min; max)	0 (0; 100)	10 (0; 100)	0 (0; 50)	2,561	0,278
Pykčio mediana (min; max)	0 (0; 30)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	0,615	0,735
Pasišlykštėjimo mediana (min; max)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	1,139	0,566

Kruskal-Wallis kriterijaus rezultatai parodė, kad visų emocijų (džiaugsmo, liūdesio, baimės, pykčio ir pasišlykštėjimo) įvertinimai nesiskyrė tarp riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo

grupių (žr. 4 lentelę). Tai rodo, kad eksperimentinė sąlyga, skirta pykčio sužaditimui, nepaveikė tyrimo dalyvių emocijų įvertinimų, palyginti su kitomis tyrimo grupėmis.

Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad analizuojant tyrimo dalyvių pykčio emocijos vertinimus, galima pastebėti, kad visose grupėse ši emocija pasireiškė, tačiau ne silpnai (žr. 5 lentelę).

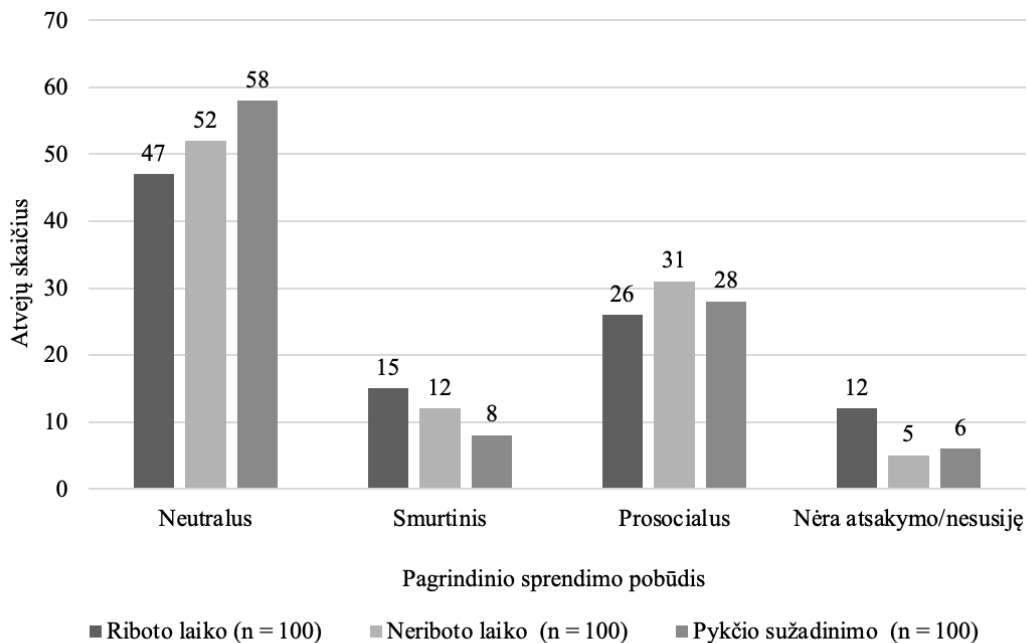
5 lentelė. Tyrimo grupių pykčio emocijos vertinimų vidurkiai

Pykčio emocijos vertinimas (proc.), vidurkis	Tyrimo grupė			
	Riboto laiko	Neriboto laiko	Pykčio sužadavimo	
			Prieš sąlygą	Po sąlygos
	7,5	15,5	15,5	14,5

Riboto laiko grupėje pykčio emocijos išgyvenimo vidurkis buvo $M = 7,5$ proc., neriboto laiko grupėje – $M = 15,5$ proc., o pykčio sužadavimo grupėje – taip pat $M = 15,5$ proc.. Galima teigti, kad pykčio intensyvumas visose tyrimo grupėse buvo gana panašus, todėl pykčio sužadavimo sąlyga galėjo nedaryti poveikio dalyvių pykčio patyrimui. Be to, rezultatai rodo, kad pykčio vertinimai pykčio sužadavimo grupėje po eksperimentinės sąlygos netgi šiek tiek sumažėjo (prieš manipuliaciją $M = 15,5$, po manipuliacijos $M = 14,5$). Tai rodo, kad taikyta eksperimentinė sąlyga nebuvo veiksminga siekiant sustiprinti pykčio emociją. Gali būti, kad papasakojus apie paskutinę patirtą pykčio situaciją, dalyviai ne sustiprino, o priešingai – sumažino šios emocijos išgyvenimo intensyvumą. Išsikalbėjimas galėjo suveikti kaip nusiraminimas, todėl po eksperimentinės sąlygos išgyvenamo pykčio vertinimai buvo šiek tiek mažesni.

3.2. Situacijos veikėjo sprendimo ir konflikto numatymas

Kuomet tyrimo dalyviai perskaitė pateiktą situaciją, jų buvo klausiama, koks, jų nuomone, bus pagrindinio veikėjo sprendimas. Buvo fiksuojama, kokio pobūdžio sprendimą dalyviai nurodė (neutralų, smurtinį, prosocialų ar nebuvo atsakymo / nesusijęs atsakymas) (žr. 1-ą pav.).

1 pav. Skirtingų tyrimo dalyvių grupių nurodytas pagrindinio veikėjo sprendimo pobūdis (n = 300)

Gauti rezultatai parodė, kad visų tyrimo grupių dalyviai – riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo – dažniausiai nurodė neutralų (atitinkamai 47 (47 proc.), 52 (52 proc.), 58 (58 proc.)) ir prosocialų sprendimo pobūdį (atitinkamai 26 (26 proc.), 31 (31 proc.), 28 (28 proc.)). Vis dėlto skirtumas tarp tyrimo dalyvių pateiktų pagrindinio situacijos veikėjo sprendimo pobūdžio buvo statistiškai nereikšmingas ($\chi^2 = 7,460$, $p = 0,280$). Tai rodo, kad nepriklausomai nuo eksperimentinės sąlygos, nurodytas pagrindinio veikėjo sprendimo pobūdis buvo panašus visose tyrimo grupėse.

6 lentelė. *Emocijų vertinimų medianos atsižvelgiant į pagrindinio situacijos veikėjo sprendimo pobūdį (n = 300)*

Emocijos vertinimas (proc.)	Sprendimo pobūdis				Kruskal- Wallis H	p reikšmė
	Neutralus	Smurtinis	Prosocialus	Nėra atsakymo/ nesusiję		
Džiaugsmo mediana (min; max)	50 (0; 100)	50 (0; 100)	60 (0; 100)	50 (0; 100)	5,520	0,137
Liūdesio mediana (min; max)	20 (0; 100)	10 (0; 100)	30 (0; 100)	40 (0; 100)	7,750	0,051
Baimės mediana (min; max)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	3,506	0,320
Pykčio mediana (min; max)	0 (0; 100)	10 (0; 90)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	5,877	0,118
Pasišlykštėjimo mediana (min; max)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	7,805	0,050

Kadangi emocijų vertinimas tarp skirtingų grupių dalyvių buvo panašus, patikrinome, kaip patirtos emocijos veikė sprendimo priėmimą. Gauti rezultatai rodo, kad visų emocijų – džiaugsmo, liūdesio, baimės, pykčio ir pasišlykštėjimo – vertinimai priklausomai nuo sprendimo pobūdžio buvo panašūs (atitinkamai $H = 5,520$, $p = 0,137$; $H = 7,750$, $p = 0,051$; $H = 3,506$, $p = 0,320$; $H = 5,877$, $p = 0,118$; $H = 7,805$, $p = 0,050$).

Tyrimo dalyviai taip pat turėjo nurodyti tarpasmeninio konflikto tikimybę pateiktoje situacijoje (žr. 7-ą lentelę).

7 lentelė. *Tyrimo grupių tarpasmeninio konflikto tikimybės vertinimo (proc.) medianos*

Tarpasmeninio konflikto tikimybė (proc.); mediana (min; max)	Tyrimo grupė			Kruskal- Wallis H	p reikšmė
	Riboto laiko	Neriboto laiko	Pykčio sužadavimo		
	50 (0; 100)	50 (0; 100)	50 (0; 100)	2,780	0,249

Gauti rezultatai parodė, kad skirtingų tyrimo grupių (riboto laiko, neriboto laiko, pykčio sužadavimo) dalyvių numanomo tarpasmeninio konflikto tikimybės vertinimas statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($H = 2,780$, $p = 0,249$, taikytas Kruskal-Wallis kriterijus), t. y. konflikto vertinimas buvo panašus.

8 lentelė. Tarpasmeninio konflikto tikimybės įverčių (proc.) medianos atsižvelgiant į nurodytą pagrindinio situacijos veikėjo sprendimo pobūdį

Tarpasmeninio konflikto tikimybė (proc.); mediana (min; max)	Sprendimo pobūdis				Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Neutralus	Smurtinis	Prosocialus	Nėra atsakymo/nesusiję		
	50 (0; 100)	70 (20; 100)	50 (0; 100)	50 (0;100)	18,487	<0,001 ^{a, b}

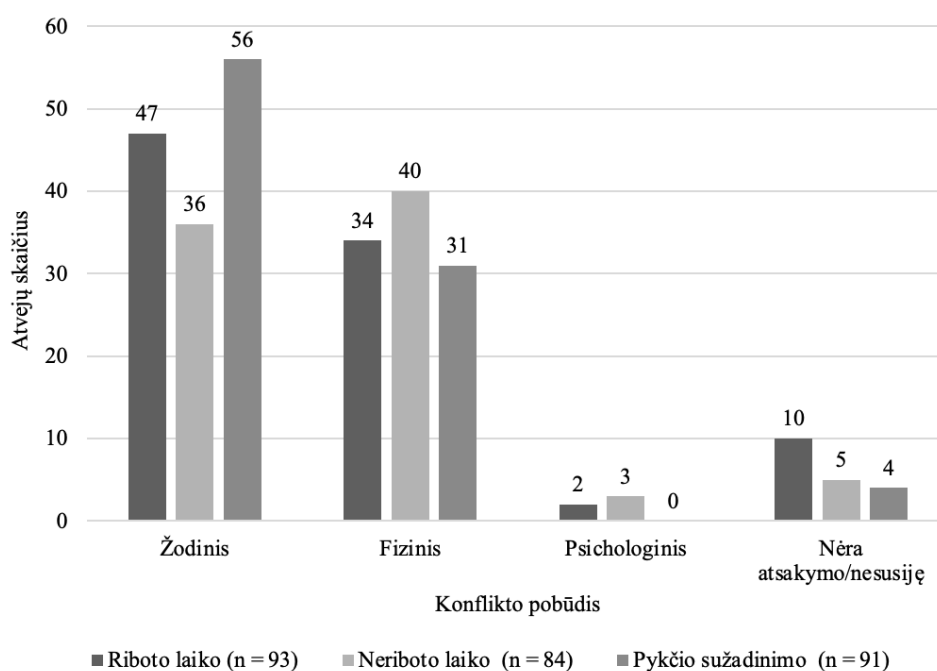
Pastaba: a ir b žymi reikšmingus skirtumus tarp sprendimo pobūdžių, nustatytus atliekant porinius palyginimus su Bonferroni korekcija po reikšmingo Kruskal–Wallis kriterijaus rezultato.

a - prosocialus vs smurtinis, $p < 0,001$

b - neutralus vs smurtinis, $p < 0,01$

Vis dėlto tolesnė analizė parodė, kad statistiškai reikšmingai skyrėsi numanomo tarpasmeninio konflikto tikimybės įvertinimas priklausomai nuo nurodyto situacijos veikėjo sprendimo pobūdžio ($H = 15,616$, $p < 0,001$, taikytas Kruskal-Wallis kriterijus). Tarpasmeninio konflikto tikimybės vertinimo mediana buvo statistiškai reikšmingai didesnė tada, kai buvo pateiktas smurtinio pobūdžio atsakymas (mediana = 70), palyginti su prosocialiaus (mediana = 50) ir neutralaus pobūdžio (mediana = 50) atsakymais.

Tyrimo dalyvių, kurie nurodė didesnę nei 9 proc. tarpasmeninio konflikto tikimybę ($n = 268$), buvo klausama apie konflikto pobūdį. Numanomo tarpasmeninio konflikto pobūdžio vertinimo pasiskirstymas tarp tyrimo grupių pavaizduotas 2 pav.

2 pav. Skirtingų tyrimo dalyvių grupių tarpasmeninio konflikto pobūdžio vertinimas ($n = 268$)

Rezultatai parodė, kad dažniausiai visų tyrimo grupių (riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo) dalyviai nurodė žodinį (atitinkamai 47 (50,5 proc.), 36 (42,9 proc.), 56 (61,5 proc.)) arba fizinį (atitinkamai 34 (36,6 proc.), 40 (47,6 proc.), 31 (34,1 proc.)) tarpasmeninio konflikto pobūdį. Vis dėlto skirtumas tarp skirtingų tyrimo grupių pateikto tarpasmeninio konflikto pobūdžio buvo statistiškai nereikšmingas ($\chi^2 = 11,178$, $p = 0,077$), t. y. nurodytas konflikto pobūdis buvo panašus.

9 lentelė. Tarpasmeninio konflikto tikimybės vertinimų (proc.) medianos atsižvelgiant į konflikto pobūdį

Tarpasmeninio konflikto tikimybė (proc.); mediana (min; max)	Tarpasmeninio konflikto pobūdis				Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Žodinis	Fizinis	Psichologinis	Nėra atsakymo/nesusiję		
	50 (0; 100)	70 (20; 100)	70 (50; 100)	50 (0; 100)	35,563	<0,001 ^a

Pastaba: a žymi reikšmingą skirtumą tarp konflikto pobūdžių, nustatytą atliekant porinius palyginimus su Bonferroni korekcija po reikšmingo Kruskal–Wallis kriterijaus rezultato.

a - žodinis vs fizinis, $p < 0,001$

Rezultatų analizė taip pat parodė, kad tarpasmeninio konflikto tikimybės vertinimas priklausomai nuo tyrimo dalyvių pateikto konflikto pobūdžio statistiškai reikšmingai skyrėsi ($H = 35,563$, $p < 0,001$, taikytas Kruskal-Wallis kriterijus). Statistiškai reikšmingai skyrėsi žodinio ir fizinio konflikto pobūdžio tikimybės vertinimo medianos – konflikto tikimybės mediana buvo didesnė tais atvejais, kai buvo nurodytas fizinis konflikto pobūdis, palyginti su žodiniu ($p < 0,001$, po Bonferroni korekcijos).

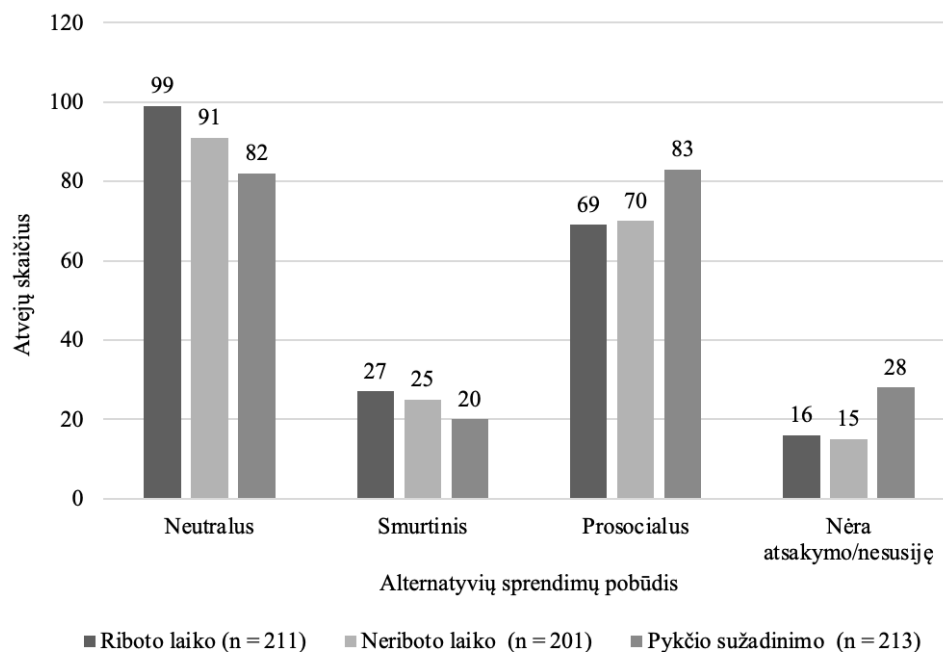
3.3. Alternatyvių sprendimų numatymas

Tyrimo dalyvių buvo prašoma pateikti visus galimus situacijos veikėjo sprendimo variantus. Buvo fiksuojamas kokybiškai skirtingų sprendimų variantų skaičius ir sprendimų pobūdis (žr. 10 lentelę ir 3 pav.)

10 lentelė. Tyrimo dalyvių pateiktų situacijos veikėjo galimų alternatyvių sprendimų skaičius

Alternatyvūs sprendimai (vnt.); mediana (min; max)	Tyrimo grupė			Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Riboto laiko	Neriboto laiko	Pykčio sužadavimo		
	2 (0; 6)	2 (0; 6)	2 (0; 6)	1,426	0,490

Rezultatai parodė, kad skirtingų tyrimo grupių dalyvių nurodytų alternatyvių sprendimų skaičius statistiškai reikšmingai nesiskyrė, t. y. sprendimų skaičius tarp riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo grupės buvo panašus ($H = 1,426$, $p = 0,490$, taikytas Kruskal-Wallis kriterijus).

3 pav. Skirtingų tyrimo grupių nurodytų alternatyvių sprendimų pobūdis ($n = 625$),

Visų tyrimo grupių (riboto laiko, neriboto laiko ir pykčio sužadavimo) dalyviai, nurodydami alternatyvius situacijos veikėjo sprendimo variantus, dažniausiai nurodė neutralaus (atitinkamai 99 (46,9 proc.), 91 (45,3 proc.), 82 (38,5 proc.)) arba prosocialaus pobūdžio (atitinkamai 69 (32,7 proc.), 70 (34,8 proc.), 83 (39 proc.)) sprendimo variantus. Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp skirtingų tyrimo grupių dalyvių nurodytų alternatyvių sprendimų pobūdžio nebuvo rasta ($\chi^2 = 9,135$, $p = 0,166$).

11 lentelė. Tyrimo dalyvių pateiktų situacijos veikėjo galimų sprendimų skaičius atsižvelgiant į sprendimo pobūdį

Alternatyvūs sprendimai (vnt.); mediana (min; max)	Sprendimo pobūdis				Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Neutralus	Smurtinis	Prosocialus	Nėra atsakymo/nesusiję		
	3 (1; 6)	4 (1; 6)	2 (1; 6)	2 (1; 6)	25,570	<0,001 ^{a, b, c}

Pastaba: a, b ir c žymi reikšmingus skirtumus tarp sprendimo pobūdžių, nustatytus atliekant porinius palyginimus su Bonferroni korekcija po reikšmingo Kruskal-Wallis kriterijaus rezultato.

a - prosocialus vs smurtinis, $p < 0,001$

b - prosocialus vs neutralus, $p < 0,05$

c – nėra atsakymo/nesusiję vs smurtinis, $p = 0,001$

Tolesnė rezultatų analizė parodė, kad tais atvejais, kai situacijos veikėjo sprendimai buvo prosocialūs (mediana = 2), kitų sprendimų skaičiaus mediana buvo statistiškai reikšmingai mažesnė, palyginti su tais atvejais, kai sprendimai buvo smurtinio (mediana = 4) arba neutralaus (mediana = 3) pobūdžio ($H = 35,563$, $p < 0,001$, taikytas Kruskal-Wallis kriterijus). Galima teigti, kad tais atvejais, kai tyrimo dalyviai pateikė prosocialų alternatyvų sprendimą, jie nurodė mažiau alternatyvių sprendimo variantų nei tada, kai buvo pateiktas smurtinis arba neutralus sprendimo būdas. Taip pat nustatyta, kad kitų sprendimų skaičiaus mediana buvo statistiškai reikšmingai didesnė ($p = 0,001$, po Bonferroni korekcijos) tais atvejais, kai buvo pateiktas smurtinio pobūdžio atsakymas (mediana = 4), palyginti su atvejais, kai dalyviai nurodė su situacija nesusijusius atsakymus arba atsakymo nepateikė (mediana = 2).

12 lentelė. *Emocijų vertinimų medianos atsižvelgiant į pateiktų alternatyvių sprendimų pobūdį ($n = 625$)*

Emocijos vertinimas (proc.)	Alternatyvių sprendimų pobūdis				Kruskal- Wallis H	p reikšmė
	Neutralus	Smurtinis	Prosocialus	Nėra atsakymo/ nesusiję		
Džiaugsmo mediana (min; max)	50 (0; 100)	50 (0; 100)	55 (0; 100)	60 (0; 100)	4,539	0,209
Liūdesio mediana (min; max)	20 (0; 100)	20 (0; 100)	20 (0; 100)	30 (0; 100)	6,639	0,084
Baimės mediana (min; max)	0 (0; 100)	0 (0; 50)	0 (0; 100)	10 (0; 100)	16,022	0,001^a
Pykčio mediana (min; max)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	0 (0; 100)	3,870	0,276
Pasišlykštėjimo mediana (min; max)	0 (0; 50)	0 (0; 40)	0 (0; 50)	0 (0; 50)	2,719	0,437

Pastaba: a žymi reikšmingą skirtumą tarp alternatyvių sprendimo pobūdžių, nustatytą atliekant porinius palyginimus su Bonferroni korekcija po reikšmingo Kruskal–Wallis kriterijaus rezultato.

a – smurtinis vs prosocialus, $p < 0,01$

Kruskal–Wallis kriterijaus testas taip pat parodė, kad baimės vertinimų medianos statistiškai reikšmingai skyrėsi priklausomai nuo kitų sprendimų pobūdžio ($H = 16,022$, $p = 0,001$). Detalesnė analizė atskleidė, kad statistiškai reikšmingai skiriasi smurtinius ir prosocialius alternatyvius sprendimo variantus pateikusių tyrimo dalyvių patirtos baimės emocijos vertinimai ($p < 0,01$, po Bonferroni korekcijos). Nors baimės vertinimo medianos smurtinių ir prosocialių sprendimų buvo vienodos (mediana = 0), tačiau minimalios ir maksimalios reikšmės rodo, kad smurtinius sprendimus pateikusių tyrimo dalyvių patirtos baimės vertinimai buvo mažesni nei tų, kurie nurodė prosocialius

sprendimus. Tai rodo, kad smurtinius sprendimus pateikę tyrimo dalyviai patyrė mažesnę baimę nei tie, kurie pateikė prosocialius sprendimus.

3.4. Smurtinio elgesio teisinių pasekmių numatymas

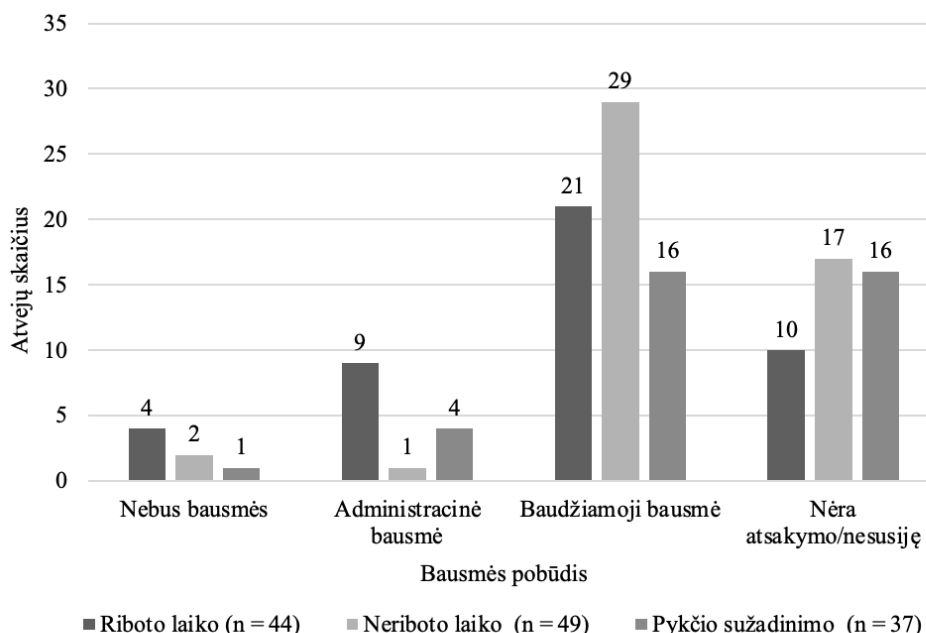
Tais atvejais, kai tyrimo dalyviai pateikdavo bent vieną smurtinio pobūdžio atsakymą, jiems buvo pateiktas klausimas apie smurto atskleidimo tikimybę (žr. 13-ą lentelę).

13 lentelė. Skirtingų tyrimo grupių smurto atskleidimo tikimybės įverčių (proc.) medianos

Smurto atskleidimo tikimybė (proc.); mediana (min; max)	Tyrimo grupė			Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Riboto laiko	Neriboto laiko	Pykčio sužadavimo		
	50 (0; 100)	50 (0; 100)	60 (10; 100)	4,338	0,114

Rezultatai parodė, kad smurto atskleidimo tikimybės vertinimas tarp skirtingų tyrimo grupių (riboto laiko, neriboto laiko, pykčio sužadavimo) statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($H = 4,338$, $p = 0,114$, taikytas Kruskal-Wallis kriterijus).

Vėliau tyrimo dalyvių buvo prašoma nurodyti galimos bausmės pobūdį už jų įvardytą smurtinį elgesį (žr. 4-ą pav.)

4 pav. Skirtingų tyrimo grupių nurodytas bausmės pobūdis (n = 130)

Rezultatai parodė, kad visų tyrimo grupių dalyviai dažniausiai nurodė, kad už smurtinius veiksmus turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė (atitinkamai riboto laiko – 21 dalyvis (47,4

proc.), neriboto laiko – 29 (59,2 proc.) ir pykčio sužadavimo – 16 dalyvių (43,2 proc.). Be to, nemaža dalis tyrimo dalyvių į šį klausimą pateikė nesusijusį atsakymą arba išvis nenurodė jokio atsakymo: riboto laiko – 10 (22,7 proc.), neriboto laiko – 17 (34,7 proc.), o pykčio sužadavimo – 16 dalyvių (43,2 proc.). Taip pat buvo rastas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp tyrimo dalyvių grupių nurodyto bausmės pobūdžio atsakymų ($\chi^2 = 12,866$, $p = 0,041$). Detalesnė analizė parodė, kad statistiškai reikšmingas skirtumas nurodant bausmės pobūdį buvo rastas tarp riboto laiko ir neriboto laiko tyrimo grupių ($\chi^2 = 9,921$, $p = 0,016$). Tarp kitų grupių (riboto laiko ir pykčio sužadavimo, taip pat neriboto laiko ir pykčio sužadavimo) dalyvių nurodyto bausmės pobūdžio statistiškai reikšmingo skirtumo nebuvo rasta (atitinkamai $\chi^2 = 5,217$, $p = 0,162$; $\chi^2 = 4,329$, $p = 0,250$).

14 lentelė. *Smurto atskleidimo tikimybės įverčių (proc.) medianos atsižvelgiant į bausmės pobūdį*

Smurto atskleidimo tikimybė (proc.); mediana (min; max)	Bausmės pobūdis				Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Nebus bausmės	Administracinė bausmė	Baudžiamoji bausmė	Nėra atsakymo/nesusiję		
	20 (0; 50)	55 (10; 100)	50 (10; 100)	50 (20; 100)	14,091	0,003 ^{a, b}

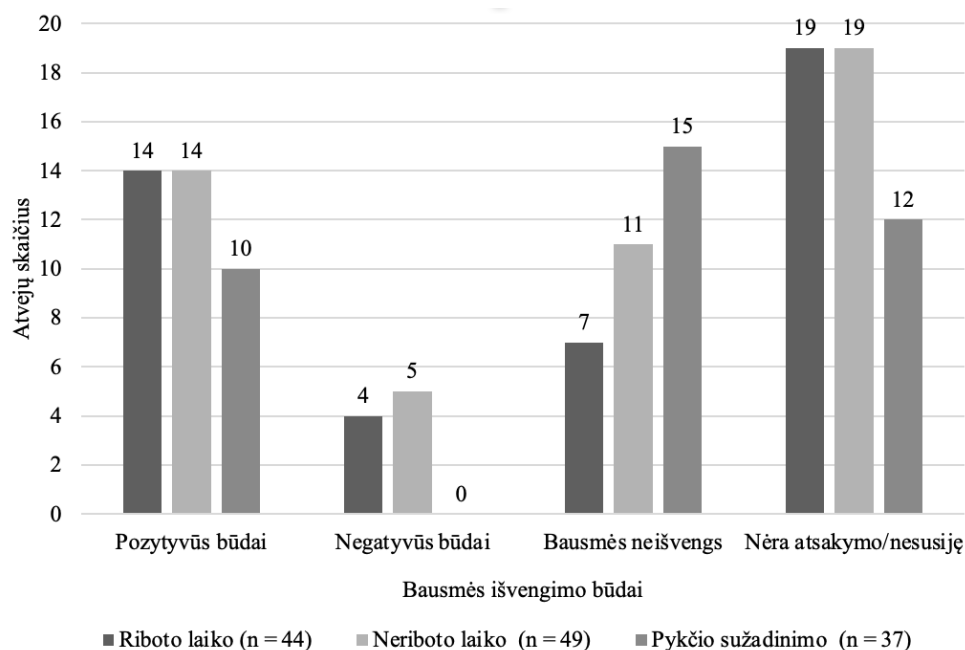
Pastaba: a ir b žymi reikšmingus skirtumus tarp bausmės pobūdžių, nustatytus atliekant porinius palyginimus su Bonferroni korekcija po reikšmingo Kruskal–Wallis kriterijaus rezultato.

a – nebus bausmės vs baudžiamoji bausmė, $p < 0,01$

b – nebus bausmės vs nėra atsakymo/nesusiję, $p < 0,01$

Tolesnė rezultatų analizė parodė, kad smurto atskleidimo tikimybės įvertinimas statistiškai reikšmingai skyrėsi priklausomai nuo tyrimo dalyvių nurodyto bausmės pobūdžio ($H = 14,091$, $p = 0,003$; taikytas Kruskal–Wallis kriterijus). Smurto atskleidimo tikimybės mediana buvo statistiškai reikšmingai mažesnė tarp tų tyrimo dalyvių, kurie nurodė, kad bausmės nebus (mediana = 20), palyginti su tais, kurie nurodė baudžiamąjį pobūdžio bausmę (mediana = 50) arba pateikė nesusijusį atsakymą ar jo visai nepateikė (mediana = 50). Galima teigti, kad tyrimo dalyviai, kurie nurodė, kad už smurtinius veiksmus bausmės nebus, taip pat rečiau manė, kad smurtas bus atskleistas.

Tyrimo dalyvių taip pat buvo klausama, kokiais būdais būtų galima išvengti bausmės, t. y. teisinės atsakomybės už nurodytą smurtinį elgesį (žr. 5 pav.)

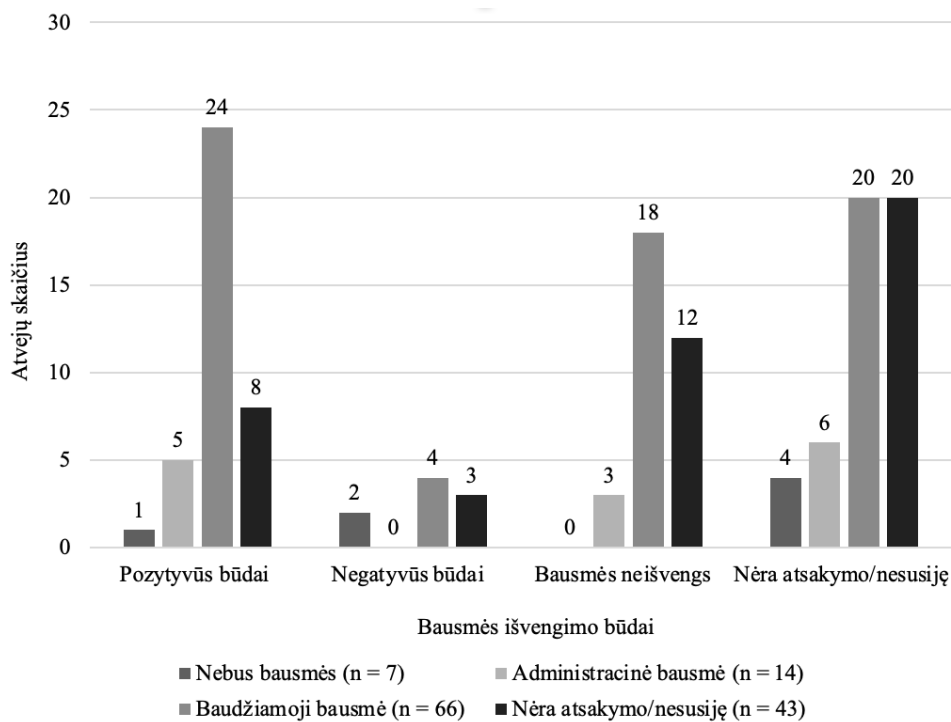
5 pav. Skirtingų tyrimo dalyvių grupių nurodyti bausmės išvengimo būdai (n = 130)

Rezultatai rodo, kad riboto laiko ir neriboto laiko grupės dalyviai dažniausiai nenurodė bausmės išvengimo būdo arba apskritai neatsakė į šį klausimą (atitinkamai riboto laiko – 19 (43,2 proc.), neriboto laiko – 19 dalyvių (38,8 proc.)), o pykčio sužadavimo grupės dalyviai dažniausiai teigė, kad situacijos veikėjas bausmės už smurtinius veiksmus neišvengs – 15 (40,5 proc.). Vis dėlto statistiškai reikšmingo skirtumo tarp tyrimo grupių ir pateikto bausmės išvengimo būdo nebuvo rasta ($\chi^2 = 9,468$, $p = 0,149$).

15 lentelė. *Smurto atskleidimo tikimybės įverčių (proc.) medianos atsižvelgiant į bausmės išvengimo būdą*

Smurto atskleidimo tikimybė (proc.); mediana (min; max)	Bausmės išvengimo būdai				Kruskal-Wallis H	p reikšmė
	Pozityvūs būdai	Negatyvūs būdai	Bausmės neišvengs	Nėra atsakymo/nesusiję		
	50 (20; 100)	50 (0; 100)	80 (10; 100)	50 (0; 100)	7,081	0,069

Gauti rezultatai vėl parodė, kad smurto atskleidimo tikimybės vertinimų medianos reikšmingai nesiskyrė atsižvelgiant į tai, kokius bausmės išvengimo būdus nurodė tyrimo dalyviai ($H = 7,081$, $p = 0,069$; taikytas Kruskal–Wallis kriterijus).

6 pav. Skirtingų tyrimo dalyvių grupių nurodyti bausmės išvengimo būdai atsižvelgiant į bausmės pobūdį (n = 130)

Taip pat buvo patikrinta, ar bausmės išvengimo būdai skiriasi priklausomai nuo nurodyto bausmės pobūdžio. Rezultatai parodė, kad tie tyrimo dalyviai, kurie nurodė, jog už smurtinius veiksmus turėtų būti taikoma baudžiamoji pobūdžio bausmė, dažniausiai pateikė pozityvius bausmės išvengimo būdus (24 atvejai, 63,2 proc.), dalis pateikė nesusijusius atsakymus arba visai neatsakė (20 atvejų, 40 proc.), o kiti teigė, kad tokia bausmė yra neišvengiama (18 atvejų, 54,5 proc.). Vis dėlto statistiškai reikšmingo ryšio tarp nurodyto bausmės pobūdžio ir bausmės išvengimo būdo nebuvo nustatyta ($\chi^2 = 13,961$, $p = 0,119$).

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame tyrime nagrinėjami suaugusių vyrų, nuteistų už smurtą artimoje aplinkoje, sprendimų priėmimas konfliktinėse situacijose. Tyrime siekiama atskleisti sprendimo ypatumus skirtingomis sąlygomis: kai yra ribotas laikas susipažinti su pateikta hipotetine situacija, kai laikas nėra ribojamas ir kai prieš pateikiant situaciją yra sužadinamas pyktis. Dalis šio tyrimo gautų rezultatų sutampa su ankstesnių tyrimų rezultatais, tačiau kai kurie rezultatai yra prieštaringi, palyginti su kitų autorių duomenimis.

4.1. Eksperimentinių sąlygų efektas

Tyrimo rezultatai parodė, kad toje tyrimo grupėje, kuriai buvo pateikta instrukcija, nurodanti, kad situacijai perskaityti skiriamas ribotas laikas, skaitymo trukmė buvo statistiškai reikšmingai trumpesnė, palyginti su tyrimo grupe, kuriai buvo nurodyta, kad laikas situacijai perskaityti yra neribotas ($p < 0,05$). Taip pat nustatyta, kad neriboto laiko grupės dalyviai situaciją skaitė statistiškai reikšmingai lėčiau nei pykčio sužadinimo grupės dalyviai ($p < 0,05$). Šie rezultatai rodo, kad vien instrukcija, nurodanti apie ribotą laiką, ir be papildomų laiko ribojimo priemonių, daro reikšmingą poveikį skaitymo trukmei. Kaip minėta anksčiau, ankstesni tyrimai rodo, jog trumpesnis laikas, skirtas situacijų skaitymui ir įvertinimui, turi įtakos sprendimo priėmimo greičiui, palyginti su situacijomis, kai dalyviai turi neribotą laiką (Cimalanskaitė-Kazlauskienė ir Valickas, 2023). Tokia riboto laiko sąlyga skatina greitesnį, intuityvų informacijos apdorojimą (I sistema), tuo tarpu neriboto laiko sąlygomis labiau tikėtinas lėtas ir analitinis informacijos apdorojimas (II sistema), o tai daro įtaką sprendimo priėmimui (Diederich & Trueblood, 2018).

Šiame tyrime taip pat buvo taikyta pykčio sužadinimo sąlyga – atsitiktinių tyrimo dalyvių, prieš pateikiant situacijas, buvo prašoma papasakoti apie paskutinę situaciją, kuri jiems sukėlė stiprų pyktį. Nors ankstesni tyrimai rodo, kad tokia procedūra gali veiksmingai sužadinti pyktį (Peuters et al., 2019), šiame tyrime pykčio emocijos vertinimas reikšmingai nesiskyrė nei prieš pasakojimą apie pyktį sukėlusią situaciją ir po jo, nei tarp skirtingų tyrimo grupių. Visose tyrimo grupėse emocijų (džiaugsmo, liūdesio, baimės, pykčio, pasišlykštėjimo) vertinimai buvo panašūs, o pykčio vertinimo vidurkiai tyrimo grupėse svyravo nuo 7,5 iki 15,5 proc. Dėl panašaus silpno patirto pykčio vertinimo visose tyrimo grupėse, šios emocijos sustiprinimas pykčio sužadinimo grupėje galėjo būti sudėtingas. Tai rodo, kad pykčio sužadinimo sąlyga nepaveikė tyrimo dalyvių subjektyvaus emocijų išgyvenimo. Be to, pykčio sužadinimo grupėje po pasakojimo pykčio vertinimas net sumažėjo (daugiau nei 1 proc.). Nors šis rezultatas nebuvo statistiškai reikšmingas, vis dėlto tai gali reikšti, kad pasakojimas galėjo veikti kaip nusiraminimo priemonė.

4.2. Sprendimų priėmimo ypatumai

Laiko eksperimentinė sąlyga šiame tyrime buvo veiksminga – dalyvių situacijų skaitymo trukmė statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp grupių ($p < 0,05$), o tai galėjo skatinti skirtingą informacijos apdorojimą (I – greitą ir automatinę, II – lėtą ir analitinę). Gauti tyrimo rezultatai parodė, kad sprendimų pobūdis tarp grupių reikšmingai nesiskyrė. Kitaip tariant, tiek riboto, tiek neriboto laiko, tiek pykčio sužadavimo sąlygomis tyrimo dalyviai pateikė panašų kiekį neutralių, prosocialių ir smurtinių sprendimų. Šie rezultatai atitinka tuos tyrimus, kurie rodo, kad smurtiniai sprendimai gali būti priimami ne tik impulsyviai, veikiant I sistemai (Van Gelder, 2012), bet ir sąmoningai, detaliai apgalvojant situaciją – veikiant II sistemai (Barnum & Solomon, 2019; Walters, 2020). Tai reiškia, kad smurtas gali būti tiek greitos, automatizuotos reakcijos, tiek apgalvoto, logiško sprendimo pasekmė.

Tyrimo dalyviai taip pat vertino situacijų numanomo tarpasmeninio konflikto tikimybę ir jų pobūdį. Nors tarpasmeninio konfliktų pobūdis ir įvertinta tikimybė kilti konfliktui tarp tyrimo grupių statistiškai reikšmingai nesiskyrė, buvo rasta, kad tie tyrimo dalyviai, kurie prognozavo smurtinio pobūdžio situacijos veikėjo sprendimą (pvz., teigė, kad vyras trenks, pastums moterį), konfliktą vertino kaip labiau tikėtiną, palyginti su tais, kurie nurodė prosocialų (pvz., teigė, kad vyras bandys pasikalbėti su moterimi) ar neutralų (pvz., teigė, kad vyras išeis iš namų, ar ignoruos moterį) situacijos veikėjo atsakymą ($p < 0,05$). Be to, didesnę konflikto tikimybę prognozavo ir tie tyrimo dalyviai, kurie nurodė fizinį (pvz., muštynės) konflikto pobūdį, palyginti su tais, kurie nurodė žodinį (pvz., barnis) konflikto pobūdį ($p < 0,05$). Šie rezultatai leidžia teigti, kad konflikto vertinimas – tiek didesnė tikimybė, kad konfliktas kils, tiek fizinis jo pobūdis – yra susijęs su smurtinio pobūdžio sprendimo pateikimu. Šie rezultatai atitinka ankstesnius tyrimus, rodančius, kad asmenys, kurie situaciją vertina kaip labiau įtemptą ar galinčią peraugti į fizinį smurtą, dažniau pateikia agresyvaus pobūdžio sprendimus nei tie, kurie situaciją vertina kaip mažiau įtemptą (Dodge & Crick, 1990). Taigi konflikto vertinimas gali turėti įtakos smurtinių sprendimų priėmimui – kuo grėsmingesnė ir neišvengiamesnė konfliktinė situacija atrodo, tuo didesnė tikimybė, kad bus pasirinktas agresyvaus pobūdžio sprendimas.

Tyrime taip pat buvo fiksuojama, kiek skirtingų sprendimų variantų pateikė tyrimo dalyviai. Rezultatai parodė, kad bendrai visose grupėse pateiktų sprendimų skaičiaus mediana buvo panaši (mediana = 2), tačiau tie tyrimo dalyviai, kurie nurodė smurtinio ar neutralaus pobūdžio sprendimą, pateikė statistiškai reikšmingai daugiau skirtingų alternatyvių sprendimų nei tie, kurie pateikė prosocialų atsakymą ($p < 0,05$). Nors detalesnis situacijos analizavimas ir įvairių sprendimų apgalvojimas siejamas su II sistemos veikla (Kahneman, 2015), o smurtas dažnai siejamas su impulsyvumu ir nepakankamu situacijos įvertinimu, būdingu I sistemai (Van Gelder, 2012), šio tyrimo rezultatai rodo, kad smurtinio pobūdžio sprendimai gali būti kaip vienas iš sąmoningai

apsvarstytų sprendimo variantų. Kitaip tariant, gauti rezultatai leidžia teigti, kad net jei smurtinio pobūdžio sprendimas nėra pirmas į galvą atėjęs sprendimas, tyrimo dalyviai vis tiek smurtinio pobūdžio sprendimą pateikė tarp galimų situacijos veikėjo sprendimų, o tai rodo, jog agresyvus atsakas gali būti ne tik impulsyvus, bet ir sąmoningai apgalvotas (Barnum & Solomon, 2019; Walters, 2020).

4.3. Emocijų poveikis sprendimų priėmimui

Tyrimo metu, prieš pateikiant hipotetines situacijas, visi tyrimo dalyviai įvertino penkių emocijų (džiaugsmo, liūdesio, baimės, pykčio ir pasišlykštėjimo) išgyvenimą. Nors pykčio sužadavimo sąlyga neturėjo statistiškai reikšmingo poveikio atsitiktinai priskirtų tyrimo dalyvių patiriamų emocijų vertinimams, vis dėlto tyrimo dalyvių emocijų vertinimai leido patikrinti, ar skiriasi sprendimų priėmimo pobūdis priklausomai nuo išgyvenamų emocijų.

Nors pagal patirtų emocijų vertinimus galima pastebėti, kad tyrimo dalyviai dažniausiai intensyviau jautė džiaugsmą (mediana svyruoja nuo 50 iki 60) ir baimę (mediana svyruoja nuo 10 iki 40), tačiau sprendimų pobūdis tarp šių dalyvių statistiškai reikšmingai nesiskyrė. Kitaip tariant, nepriklausomai nuo to, ar tyrimo dalyviai jautė teigiamas, ar neigiamas emocijas, buvo pateikiami tiek neutralūs, tiek prosocialūs, tiek smurtinio pobūdžio sprendimai. Šie rezultatai iš dalies atitinka ankstesnius tyrimus, kurie rodo, kad nusikalstamo pobūdžio sprendimai, gali būti priimami išgyvenant tiek neigiamas emocijas (pvz., liūdesį ar pyktį) (Van Gelder, 2012), tiek teigiamas emocijas (pvz., džiaugsmą) (McClanahan et al., 2019; Van Gelder & De Vries, 2013). Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad tie tyrimo dalyviai, kurie pateikė smurtinio pobūdžio atsakymą kaip situacijos veikėjo sprendimą, nurodė, kad jie išgyveno šiek tiek stipresnį pyktį (mediana = 10), palyginti su tyrimo dalyviais, kurie pateikė neutralius, prosocialius ar nesusijusius su pateikta situacija atsakymus (tačiau šiuo atveju statistiškai reikšmingo skirtumo nerasta). Tai gali rodyti, kad pykčio emocija, net ir esant nedideliame intensyvumui, gali būti susijusi su smurtinio pobūdžio sprendimų priėmimu. Tai iš dalies patvirtina ir kiti tyrimai, kurie rodo, kad pykčio emocija veikia ne tik asmens impulsyvumą, bet ir smurtinio pobūdžio sprendimus (Barnum & Solomon, 2019; Bouffard, 2015; Van Gelder, 2012).

Nors patirtų emocijų vertinimai reikšmingai nesiskyrė atsižvelgiant į sprendimo pobūdį, tačiau buvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp kitų, alternatyvių sprendimų pobūdžio ir baimės emocijos vertinimų ($p < 0,05$). Rezultatai parodė, kad dalyviai, kurie įvertino baimę didesniu procentu, dažniau pateikė prosocialius sprendimo variantus. Šis rezultatas leidžia teigti, kad stipriau išgyvenama baimė gali būti susijusi su sprendimais rinktis socialiai priimtina elgesį. Nors kai kurie tyrimai rodo, kad baimė tam tikrais atvejais gali būti susijusi ir su nusikalstamu sprendimų priėmimu (Van Gelder, 2012), šio tyrimo rezultatai atitinka tyrimus, kurie rodo, kad baimės emocija

gali skatinti prosocialių, atitinkančių socialiai priimtinas normas, sprendimų priėmimą (Barnum & Solomon, 2019; Motro et al., 2018).

4.4. Suvokta bausmė dėl smurtinio elgesio

Tyrimo metu taip pat buvo fiksuojama, kaip tyrimo dalyviai, pateikę smurtinio pobūdžio sprendimus, vertina smurto atskleidimo tikimybę, ir kokią galimą bausmę numato už tokį elgesį. Rezultatai parodė, kad smurto atskleidimo tikimybė tarp grupių statistiškai reikšmingai nesiskyrė, tačiau buvo pastebėta, jog tie tyrimo dalyviai, kurie nurodė, kad už smurtinius veiksmus bausmės nebus, smurto atskleidimo tikimybę vertino kaip mažesnę, palyginti su tais, kurie nurodė baudžiamojo pobūdžio bausmę (pvz., laisvės atėmimą ar probaciją) arba nepateikė jokio atsakymo ($p < 0,05$). Galima teigti, kad kai asmuo tiki, jog už smurtinius veiksmus nesulauks jokių pasekmių, jis gali vertinti tokius veiksmus kaip mažiau rizikingus. Toks rezultatas iš dalies patvirtina ankstesnius tyrimus, kurie rodo, kad suvokta žema bausmės tikimybė gali skatinti smurtinį elgesį (Guerrero-Molina et al., 2017; Loughran et al., 2011). Be to, esant mažam suvoktam pavojui būti nubaustam, agresoriai dažniau pasitiki savo smurtiniu elgesiu ir sumenkina smurto žalą (Guerrero-Molina et al., 2017).

Nors bausmės išvengimo būdai statistiškai reikšmingai nesiskyrė nei tarp grupių, nei pagal tyrimo dalyvių nurodytą bausmės pobūdį, pačios bausmės pobūdžio vertinimai tarp riboto ir neriboto laiko grupių skyrėsi statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$). Šiame tyrime rasta, kad riboto laiko grupės dalyviai dažniau nei neriboto laiko grupės dalyviai už smurtinius veiksmus rinkosi administracinio pobūdžio bausmę (pvz., piniginę baudą). Šie rezultatai gali rodyti, kad esant ribotam laikui analizuoti situaciją, dalyviai labiau linkę įvardinti švelnesnę bausmę. Kitaip tariant, laiko spaudimas galėjo paskatinti paviršutiniškesnį sprendimą, kai pilnai neįvertinamas smurtinis elgesys ir pasirenkama mažiau griežta bausmė. Atsižvelgiant į tai, kad visi tyrimo dalyviai patys buvo nuteisti už smurtą artimoje aplinkoje pagal baudžiamąjį kodeksą, tai gali būti susiję su tuo, kad riboto laiko sąlygomis dalyviai pateikė greitesnius, mažiau apgalvotus sprendimus, remiantis I sistemos veikla (Kahneman, 2015), todėl dažniau rinkosi švelnesnę – administracinę – bausmę. Tuo tarpu neriboto laiko grupės dalyviai, turėdami daugiau laiko analizuoti situaciją, dažniau rinkosi griežtesnę, baudžiamojo pobūdžio bausmę.

4.5. Tyrimo ribotumai ir pasiūlymai tolesniems tyrimams

Šis tyrimas turėjo keletą ribotumų, kurie galėjo daryti įtaką gautiems tyrimo rezultatams. Pirmiausia, nors buvo planuota surinkti 90 tyrimo dalyvių, dėl sudėtingo jų pasiekiamumo, tyrime dalyvavo 60 vyrų, po 20 kiekvienoje tyrimo grupėje. Tyrimo planavimas ir derinimas su probacijos tarnyba buvo sudėtingas, o tai apsunkino tyrimo organizavimą ir turėjo įtakos imties dydžiui bei

duomenų rinkimo trukmei. Dėl mažos imties tyrimo rezultatai gali būti mažiau patikimi, ypač vertinant skirtumus tarp skirtingų tyrimo grupių. Antra, tyrime nebuvo kontrolinės grupės, t. y. visi tyrimo dalyviai buvo nuteisti už smurtą artimoje aplinkoje ir visiems buvo taikoma eksperimentinė sąlyga. Ateityje būtų naudinga atlikti tyrimus, kuriuose už smurtą artimoje aplinkoje teistus vyrus būtų galima palyginti su kitais, pvz., nuteistais už nesmurtinius nusikaltimus ar neturinčiais teistumo asmenimis. Tokia kontrolinė grupė leistų geriau suprasti, kuo skiriasi smurtinius nusikaltimus padariusių asmenų sprendimų priėmimas. Trečia, šio tyrimo procedūra truko apie 20–30 minučių, o tyrimo dalyviai, t. y. vyrai, teisti už smurtą artimoje aplinkoje, dažnai pasižymi žema motyvacija dalyvauti tyrimuose. Dėl šios priežasties kai kurie tyrimo dalyviai galėjo pateikti trumpus, nedetalius atsakymus, siekiant kuo greičiau baigti tyrimą. Tai galėjo turėti įtakos atsakymų kokybei ir rezultatų analizei. Ketvirta, tyrimo dalyviai galėjo pateikti socialiai priimtinius atsakymus, t. y. ne visiškai nuoširdžius atsakymus, stengdamiesi geriau pasirodyti. Kadangi kai kurie klausimai buvo susiję su smurtu, jie galėjo vengti atskleisti tikrąjį savo požiūrį ar mintis.

Atliekant tolesnius tyrimus siūloma pasirinkti tokį planą, kad kiekvienas tyrimo dalyvis su tam tikrais laiko intervalais dalyvautų visose eksperimentinėse sąlygose. Tai leistų palyginti to paties asmens sprendimus skirtingomis sąlygomis ir geriau suprasti, kas daro įtaką smurtinio sprendimo priėmimui. Nors toks tyrimas pareikalautų daugiau planavimo ir laiko, jis galėtų padėti gauti tikslesnius duomenis apie sprendimų priėmimo ypatumus.

5. IŠVADOS

1. Tyrimo dalyvių sprendimų, susijusių su smurto taikymu artimoje aplinkoje, pobūdis reikšmingai nesiskyrė tarp riboto ir neriboto laiko eksperimentinių sąlygų. Nepriklausomai nuo to, kiek laiko buvo skirta situacijai įvertinti, tyrimo dalyviai pateikė panašų skaičių tiek neutralaus, tiek prosocialaus, tiek smurtinio pobūdžio sprendimus. Vis dėlto tai atvejais, kai tyrimo dalyviai pateikė smurtinio pobūdžio sprendimus arba nurodė, kad tarp situacijos veikėjų kils fizinis konfliktas, nurodyta konflikto tikimybė buvo didesnė ($p < 0,05$).
2. Pykčio sužadavimo sąlyga neturėjo reikšmingos įtakos sprendimų pobūdžiui. Vis dėlto nustatyta, kad tyrimo dalyviai, kurie nurodė, kad jie patyrė daugiau baimės, palyginti su tyrimo dalyviais, kurie patyrė baimės mažiau, dažniau pateikė prosocialius sprendimus ($p < 0,05$).
3. Tarp riboto ir neriboto laiko tyrimo dalyvių grupių skirtinos bausmės pobūdžio vertinimų nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($p < 0,05$): riboto laiko grupės dalyviai dažniau nurodė administracinio, o neriboto laiko – baudžiamojo pobūdžio bausmę. Taip pat rasta, kad tie tyrimo dalyviai, kurie manė, jog bausmė už smurtą artimoje aplinkoje nebus pritaikyta, nurodė mažesnę smurto atskleidimo tikimybę ($p < 0,05$).

LITERATŪRA

- Ahmadabadi, Z., Najman, J. M., Williams, G. M., Clavarino, A. M., & D'Abbs, P. (2017). Gender differences in intimate partner violence in current and prior relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(1–2), 915–937. <https://doi.org/10.1177/0886260517730563>
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27–51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Apel, R. (2022). Sanctions, perceptions, and crime. *Annual Review of Criminology*, 5(1), 205–227. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-030920-112932>
- Averdijk, M., Van Gelder, J., Eisner, M., & Ribeaud, D. (2016). Violence begets violence ... but how? A decision-making perspective on the victim–offender overlap. *Criminology*, 54(2), 282–306. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12102>
- Barbier, A., Chariot, P., & Lefèvre, T. (2022). Intimate partner violence against ever-partnered women in Europe: Prevalence and associated factors—Results from the violence against women EU-wide survey. *Frontiers in Public Health*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1033465>
- Barnum, T. C., & Solomon, S. J. (2019). Fight or flight: Integral emotions and violent intentions. *Criminology*, 57(4), 659–686. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12222>
- Berryessa, C. M. (2022). A Dual-Process approach to moral panic and public support for sex offender management policies. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(17–18), NP16700–NP16726. <https://doi.org/10.1177/08862605211023490>
- Bouffard, J. A. (2015). Examining the direct and indirect effects of fear and anger on criminal decision making among known offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(13), 1385–1408. <https://doi.org/10.1177/0306624x14539126>
- Bourey, C., Heise, L., Tol, W. A., & Greene, M. C. (2022). Partner Alcohol Use and Attitudes toward intimate partner violence: Independent and synergistic effects on intimate partner violence across 19 Low- and Middle-Income countries. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(9–10), 6500–6522. <https://doi.org/10.1177/08862605221134645>
- Brainerd, C. J., & Reyna, V. F. (2002). Fuzzy-trace theory: Dual processes in memory, reasoning, and Cognitive Neuroscience. In H.W. Reese & R. Kail (Eds.), *Advances in Child Development and Behavior*: Vol. 28, (pp. 41–100). Arizona: Academic Press. [https://doi.org/10.1016/s0065-2407\(02\)80062-3](https://doi.org/10.1016/s0065-2407(02)80062-3)
- Caduff, C., & Ranganathan, P. (2023). Designing and validating a research questionnaire - Part 1. *Perspectives in Clinical Research*, 14(3), 152–155. https://doi.org/10.4103/picr.picr_140_23

- Christaki, C., Orovou, O., Dagla, D., Sarantaki, S., Moriati, M., Kirkou, K., & Antoniou, A. (2023). Domestic violence during women's life in developing countries. *Materia Socio Medica*, 35(1), 58. <https://doi.org/10.5455/msm.2023.35.58-64>
- Cimalanskaitė-Kazlauskienė, V., ir Valickas, G. (2023). Laiko ribojimo poveikis sprendimui nusikalsti. *Teisė*, 127, 43–61. <https://doi.org/10.15388/teise.2023.127.3>
- Cornell, D. G., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G., & Pine, D. (1996). Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4), 783–790. <https://doi.org/10.1037/0022-006x.64.4.783>
- Cruz, A. R., De Castro-Rodrigues, A., & Barbosa, F. (2020). Executive dysfunction, violence and aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 51, 101380. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101380>
- De Neys, W., & Białek, M. (2017). Dual processes and conflict during moral and logical reasoning: A case for utilitarian intuitions? In J.-F. Bonnefon & B. Trémolière (Eds.), *Moral inferences* (pp. 123–136). London: Psychology Press
- De Neys, W., & Glumicic, T. (2008). Conflict monitoring in dual process theories of thinking. *Cognition*, 106(3), 1248–1299. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.06.002>
- De Neys, W., & Pennycook, G. (2019). Logic, fast and slow: Advances in Dual-Process theorizing. *Current Directions in Psychological Science*, 28(5), 503–509. <https://doi.org/10.1177/0963721419855658>
- Diederich, A., & Trueblood, J. S. (2018). A dynamic dual process model of risky decision making. *Psychological Review*, 125(2), 270–292. <https://doi.org/10.1037/rev0000087>
- Dodge, K. A., & Crick, N. R. (1990). Social information-processing bases of aggressive behavior in children. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16(1), 8–22. <https://doi.org/10.1177/0146167290161002>
- Frankish, K. (2010). Dual-Process and Dual-System theories of reasoning. *Philosophy Compass*, 5(10), 914–926. <https://doi.org/10.1111/j.1747-9991.2010.00330.x>
- Gabriel, L., Tizro, Z., James, H., Cronin-Davis, J., Beetham, T., Corbally, A., Lopez-Moreno, E., & Hill, S. (2017). “Give me some space”: Exploring youth to parent aggression and violence. *Journal of Family Violence*, 33(2), 161–169. <https://doi.org/10.1007/s10896-017-9928-1>
- Graham, K., Bernards, S., Wilsnack, S. C., & Gmel, G. (2011). Alcohol may not cause partner violence but it seems to make it worse: A cross national comparison of the relationship between alcohol and severity of partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(8), 1503–1523. <https://doi.org/10.1177/0886260510370596>

- Guerrero-Molina, M., Moreno-Manso, J. M., Guerrero-Barona, E., & Cruz-Márquez, B. (2017). Attributing responsibility, sexist attitudes, perceived social support, and Self-Esteem in aggressors convicted for Gender-Based violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(21–22), 4468–4491. <https://doi.org/10.1177/0886260517715025>
- Herman, S., Barnum, T. C., Minà, P. E., Wozniak, P., & Van Gelder, J. (2024). Affect, emotions, and crime decision-making: emerging insights from immersive 360° video experiments. *Journal of Experimental Criminology*. <https://doi.org/10.1007/s11292-024-09615-y>
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d8457e12a5fb11ecaf79c2120caf5094>
- Kageyama, M., Solomon, P., & Yokoyama, K. (2016). Psychological distress and violence towards parents of patients with schizophrenia. *Archives of Psychiatric Nursing*, 30(5), 614–619. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2016.02.003>
- Kahneman, D. (2003). Maps of bounded rationality: psychology for behavioral economics. *American Economic Review*, 93(5), 1449–1475. <https://doi.org/10.1257/000282803322655392>
- Kahneman, D. (2015). *Mąstymas, greitas ir lėtas*. Vilnius: Eugrimas.
- Keaton, S. A. (2017). Rational-Experiential Inventory-40 (REI-40). In D. Worthington & G. Bodie (Eds.), *Sourcebook of Listening Methodology & Measurement* (pp. 530–536.). Wiley-Blackwell. doi:10.1002/9781119102991.ch59
- Klun, M., Ručman, A. B., & Frangež, D. (2024). Violence against parents by adult children: A systematic literature review of empirical studies. *Trauma Violence & Abuse*. <https://doi.org/10.1177/15248380241280955>
- Laurinaitytė, I., Laurinavičius, A., Ustinavičiūtė, L. (2017). *Nuteistųjų asmenybės charakteristikos ir smurto rizika: vertinimo galimybės ir problemos*. (p. 9 – 15). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Leonard, K. E. (2005). Alcohol and intimate partner violence: When can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence? *Addiction*, 100(4), 422–425. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2005.00994.x>
- Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo nr. XI-1425 pakeitimo įstatymas (2011). 2 straipsnio, 2, 4, 5 d., Vilnius.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. (2000). 140 str. 1, 2, 4 d.; 145 str. 3 d.; 148 str. 2 d.; 149 str. 5 d.; 150 str. 5 d.; 151 str. 3 d.; 165 str. 2 d., *Valstybės Žinios*, Nr. 89-2741.
- Loewenstein, G., & O'Donoghue, T. (2004). Animal spirits: Affective and deliberative processes in economic behavior. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.539843>

- Loughran, T. A., Paternoster, R., Piquero, A. R., & Pogarsky, G. (2011). On ambiguity in perceptions of risk: implications for criminal decision making and deterrence*. *Criminology*, 49(4), 1029–1061. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00251.x>
- Mamayek, C., Loughran, T., & Paternoster, R. (2015). Reason Taking the reins from impulsivity. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 31(4), 426–448. <https://doi.org/10.1177/1043986215608532>
- McClanahan, W., Van Der Linden, S., & Ruggeri, K. (2019). Decision-making style mediates the relationship between trait self-control and self-reported criminal behavior. *Personality and Individual Differences*, 151, 109537. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109537>
- Melkam, M., Fente, B. M., Negussie, Y. M., Asmare, Z. A., Asebe, H. A., Seifu, B. L., Bezie, M. M., & Asnake, A. A. (2024). Impact of partner alcohol use on intimate partner violence among reproductive-age women in East Africa Demographic and Health Survey: Propensity score matching. *BMC Public Health*, 24(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-024-19932-6>
- Memarian, M., Lazuras, L., Rowe, R., & Karimipour, M. (2023). Impulsivity and self-regulation: A dual-process model of risky driving in young drivers in Iran. *Accident Analysis & Prevention*, 187, 107055. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2023.107055>
- Motro, D., Ordóñez, L. D., Pittarello, A., & Welsh, D. T. (2018). Investigating the effects of anger and guilt on unethical Behavior: A dual-process approach. *Journal of Business Ethics*, 152(1), 133–148. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3337-x>
- Myhill, A. (2017). Measuring domestic violence: Context is everything. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 33–44. <https://doi.org/10.1332/239868017x14896674831496>
- Nee, C. (2024). The impact of emotion on offender decision-making: Advancing our understanding through virtual re-enactment. *Psychology Crime and Law*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2024.2305205>
- Oficialios statistikos portalas (2019, 2021, 2025). Smurtas artimoje aplinkoje: duomenų bazės naujienos, informaciniai pranešimai, Vilnius. <https://osp.stat.gov.lt/>
- Peng, J., Chen, L., Huang, H., Sun, H., Huang, Q., Fang, P., et al. (2021a). Localized revision of the melbourne decision making questionnaire and test its reliability & validity. *Chinese J. Clin. Psychol.* 29, 74–78
- Peng, J., Zhang, J., Yuan, W., Zhou, X., Tian, J., & Fang, P. (2022). The commission of crime from the perspective of decision-making differences. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.937876>

- Peuters, C., Kalokerinos, E. K., Lee, M., PE, & Kuppens, P. (2019). Sequential effects of reappraisal and rumination on anger during recall of an anger-provoking event. *PLoS ONE*, *14*(1), e0209029. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0209029>
- Poon, K. (2020). Evaluating dual-process theory of decision-making in Chinese delinquent adolescents. *Australian Psychologist*, *55*(3), 257–268. <https://doi.org/10.1111/ap.12417>
- Porcelli, A. J., & Delgado, M. R. (2009). Acute stress modulates risk taking in financial decision making. *Psychological Science*, *20*(3), 278–283. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02288.x>
- Schoppek, W. (2023). A dual processing approach to complex problem solving. *Journal of Dynamic Decision Making*, *9*(1). 10.11588/jddm.2023.1.76662.
- Seinfeld, S., Arroyo-Palacios, J., Iruretagoyena, G., Hortensius, R., Zapata, L. E., Borland, D., De Gelder, B., Slater, M., & Sanchez-Vives, M. V. (2018). Offenders become the victim in virtual reality: Impact of changing perspective in domestic violence. *Scientific Reports*, *8*(1). <https://doi.org/10.1038/s41598-018-19987-7>
- Senkans, S., McEwan, T. E., & Ogloff, J. R. (2020). Conceptualising intimate partner violence perpetrators' cognition as aggressive relational schemas. *Aggression and Violent Behavior*, *55*, 101456. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101456>
- Shover, N., & Hochstetler, A. (2007). Choosing white-collar crime. *Choice Reviews Online*, *44*(05), 44–2991. <https://doi.org/10.5860/choice.44-2991>
- Stairmand, M., Polaschek, D. L. L., & Dixon, L. (2021). Perpetrators' perspectives on family violence: An event process model. *Journal of Interpersonal Violence*, *36*(19–20), NP10132–NP10155. <https://doi.org/10.1177/0886260519873440>
- Steinberg, L. (2010). A dual systems model of adolescent risk-taking. *Developmental Psychobiology*, *52*(3), 216–224. <https://doi.org/10.1002/dev.20445>
- Strickland, J. C., Gelino, B. W., Rabinowitz, J. A., Ford, M. R., Dayton, L., Latkin, C., & Reed, D. D. (2023). Temporal reliability and stability of delay discounting: A 2-year repeated assessments study of the Monetary Choice Questionnaire. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, *31*(5), 902–907. <https://doi.org/10.1037/pha0000651>
- Syasyila, K., Gin, L. L., Nor, H. a. M., & Kamaluddin, M. R. (2024). The role of cognitive distortion in criminal behavior: A systematic literature review. *BMC Psychology*, *12*(1). <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02228-0>
- Tiedens, L. Z., & Linton, S. (2001). Judgment under emotional certainty and uncertainty: The effects of specific emotions on information processing. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(6), 973–988. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.6.973>

- Van Gelder, J. (2012). Beyond rational choice: The hot/cool perspective of criminal decision making. *Psychology Crime and Law*, 19(9), 745–763. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2012.660153>
- Van Gelder, J., & De Vries, R. E. (2013). Rational misbehavior? Evaluating an integrated dual-process model of criminal decision making. *Journal of Quantitative Criminology*, 30(1), 1–27. <https://doi.org/10.1007/s10940-012-9192-8>
- Walters, G. D. (2020). Predicting future intimate partner violence with past intimate partner violence: The moderating role of proactive and reactive criminal thinking. *Criminal Justice and Behavior*, 47(8), 943–955. <https://doi.org/10.1177/0093854820921549>
- Wilson, I. M., Lightowlers, C., & Bryant, L. (2022). Home drinking during and post-COVID-19: Why the silence on domestic violence? *Drug and Alcohol Review*, 42(5), 1013–1017. <https://doi.org/10.1111/dar.13572>
- Zielonka, P., Szymanek, K., Dzik, B., Jakiela, S., & Białek, M. (2024). The history of dual-process thinking. *Orbis Idearum*, 12(1). 11-51.
- Zucchelli, M. M., Trotti, N. M. a. A., Pavan, A., Piccardi, L., & Nori, R. (2025). The Dual Process model: the effect of cognitive load on the ascription of intentionality. *Frontiers in Psychology*, 16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1451590>

PRIEDAI

1 priedas. Bylų nuosprendžių atrankos kriterijai

KRITERIJAI	Apibūdinimas
Nusikaltimo tipas	Smurtinis, smurtas artimoje aplinkoje: a) Smurto raiška - fizinė , psichologinis, žodinė b) Nusikaltėlis - vyras c) Auka - partnerė, žmona, sugyventinė / mama, tėtis, brolis, sesuo / asmeniniai, buitiniai santykiai d) Svarbu - auka turi būti pilnametis (+18)
Nusikaltimo sunkumas	Pvz., Sudavimai kumščiu, tempimas už plaukų, spardymas, stumdymas, trankymas daiktais ir kt. Byloje nustatyti nesunkus arba sunkus sveikatos sutrikdymas, arba fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas Pastebėti, kai yra minimas TYČINIS žalojimas (tokios bylos yra tinkamos)
Alkoholis	Smurtautojas smurtavo blaivas
Smurto trukmė	Smurtas pasireiškiantis ne pirmą kartą
Bausmė	Nutartis - pripažintas kaltu Nutarties pobūdis: 1. Laisvės apribojimas nuo 1 metų 2. Laisvės atėmimas
Nutarimų terminas	Per pastaruosius 10 metų Nuo 2014/01/01 - 2024/šios dienos
Teismas	Visi, išskyrus Vilniaus apygardos teismus
Bylos detališkumas	Aiškiai, nuosekliai ir plačiai aprašytos įvykio detalės . Privalumas, jei papildomai aprašyti santykiai, papildomos detalės nesusijusios su pačiu įvykiu
Smurto trukmė	Privalumas, jei paminėta, kad smurto atvejis ne pirmą kartą
Paieškos nustatymai	Raktinis žodis - smurtas artimoje aplinkoje Tipas - Nuosprendis Rūšis - Baudžiamoji byla

2 priedas. Tyrimo hipotetinės situacijos

1. Įsivaizduokite, Marius po ilgos darbo dienos grįžta namo. Jį pasitinka sugyventinė Rūta. Marius šiandien jaučiasi pavargęs ir nusivylęs, nes darbe vėl kilo problemų. Jis jau kurį laiką darbe jaučiasi negerbiamas ir nesuprastas. Rūta pastebi, kad Marius įsitempęs ir nervingas, tačiau vis vien pasako, kad jis nesutvarkė namų, kaip buvo žadėjęs. Rūtos balsas skamba šiek tiek priekaištaujančiai. Marius supyksta, nes tai nėra pirmas kartas, kai ji jam priekaištauja dėl paprastų namų ruošos darbų. Šį kartą Rūta priduria, kad Marius nesugebėjo uždirbti daugiau pinigų ir užtikrinti šeimos ateities, ir tai dar labiau priverčia Marių jaustis nesuprastu ir neįvertintu. Marius jaučia, kaip pyktis pradeda augti, o vidinė įtampa tik didėja, nes Rūta jį provokuoja. Kas vyko toliau?
2. Įsivaizduokite, po sunkios dienos Linas grįžta namo pavargęs ir nusivylęs. Jis visą dieną turėjo spręsti problemas darbe. Namuose jį pasitinka sugyventinė Diana. Tarp jų dažnai kyla įtampa, tačiau šį kartą ji yra didesnė nei įprastai. Diana vėl yra girta. Linas jau buvo įpratęs prie jos kasdienio alkoholio vartojimo, tačiau šįkart tai jam yra nebepriimtina. Jis nesijaučia palaikomas dėl to, kad daug dirba, o jos pastabos visada sukelia pyktį. Diana pradeda priekaištauti dėl kasdienių namų ruošos darbų ir sako, kad Linas jai nepadeda. Linas dėl nusivylimo ir nesupratimo jaučiasi bejėgis. Nors jis stengiasi išlaikyti ramybę, jos žodžiai vis labiau stiprina jo pyktį. Pokalbio metu Linas priartėja prie Dianos ir jaučia, kad situacija darosi vis labiau įtempta. Kas vyko toliau?
3. Įsivaizduokite, kad grįžęs namo po darbo Edgaras pamato, kad jo draugės Brigitos nėra. Jis laukia jos visą naktį, bando susisiekti telefonu, tačiau nesėkmingai. Brigita grįžta tik anksti ryte. Edgaras yra itin supykęs, nes tai nėra pirmas kartas, kai ji praleidžia naktį ne namuose nepasakiusi, kur buvo. Jis jaučiasi apleistas ir nesuprastas, nes ji taip lengvabūdiškai žiūri į jų ryšį. Brigita bando pateisinti savo elgesį, tačiau Edgaras yra įsitikinęs, kad ji nesirūpina jų santykiais ir elgiasi neatsakingai. Edgaras ima klausinėti kur ji buvo ir kodėl sugrįžo tik ryte. Nors Brigita stengiasi atsakyti, tačiau jis netiki jos žodžiais. Brigita, nors sugrįžo visai neseniai, vėl nori išeiti nusipirkti alaus. Edgaras jaučiasi nusivylęs, o jo pyktis vis stiprėja. Kas vyko toliau?
4. Įsivaizduokite, Tomas grįžta namo po darbo ir iš karto pastebi, kad jo žmona Edita atrodo sunerimusi. Ji netikėtai pasako, kad nori skirtis. Tomas nemanė, kad jų santykiai prieis prie tokios situacijos, todėl yra labai nusivylęs ir piktas. Pastaruoju metu Tomas jautė, kad Edita nebevertina jų santykių, nes ji nuolat priekaištavo dėl to, kad jis per ilgai dirba, ir vis rečiau rodė jam šiltus jausmus. Tomas jaučiasi nesuprastas, o Editos pareiškimas apie skyrybas tampa paskutiniu lašu, kuris perpildo jo kantrybės taurę. Tomas dar bando kalbėtis, tačiau

Edita pakeltu tonu jį apkaltina, kad jis nesirūpina šeima. Tomas jaučia, kaip jos žodžiai jį žeidžia, tačiau vis tiek stengiasi išlikti ramus. Nors Tomas bando nusiraminti, jis jaučia, kad iš tikrųjų įtampa tik didėja. Kas vyko toliau?

5. Įsivaizduokite, Nerijus grįžta namo po darbo. Tuo metu jo sutuoktinė Monika ruošia vakarienę. Nerijus yra pavargęs, nes nuo pat ryto darbe kilo nesklandumų, todėl namuose jis tikisi ramybės. Kai Nerijus įžengia į virtuvę, jis pamato, kad Monika eilinį kartą paliko degančias dujas, nors dėl to jai yra priekaištavęs ne vieną kartą. Be to, Nerijus pastebi, kad šaldytuve trūksta jo mėgstamo maisto. Jis jaučiasi ignoruojamas. Jis sako Monikai, kad tokie nesusipratimai jų namuose sukelia problemas, o Monika, vietoj to, kad atsiprašytų, pradeda ginčytis. Ji atsako, kad tai buvo atsitiktinumas, tačiau Nerijus jaučia, kad ji niekada nesusimąsto apie savo klaidas. Nerijus bando jai paaiškinti, kad yra pavargęs ir nenori daugiau ginčytis, tačiau ji vis tiek neatsitraukia. Kas vyko toliau?

3 priedas. Tyrimo protokolo pavyzdys

1 situacija: Marius (sugyventinės priekaištai)

Klausimai	Informacija
<i>Situacijos perskaitymo laikas</i>	<i>Sekundės:</i>
1. Kokį sprendimą priims Marius šioje situacijoje, papasakokite kuo detaliau?	
2. Kiek esate įsitikinęs, kad šioje situacijoje kils konfliktas tarp Mariaus ir Rūtos? (Įvertinkite nuo 0 iki 100%, kur 0% - tikrai nebus konflikto, 50% - vidutinė tikimybė, kad kils konfliktas, o 100% - tikrai kils konfliktas.)	
Jei atsakymas 0 - 9%- pereinama prie 4 kl. Jei atsakymas 10 ar daugiau % - pereinama prie 3 kl.	
3. Kokio pobūdžio konfliktas gali kilti šioje situacijoje?	
4. Kokius kitus sprendimus Marius galėtų apsvarstyti šioje situacijoje? (Išvardinkite visus galimus variantus? Ar dar yra kitų variantų?)	
Jei bent vienas atsakymas nurodo smurtą - pereinama prie 5 kl. Jei nei vienas atsakymas nenurodo smurto - pereinama prie kitos situacijos.	
5. Kiek esate įsitikinęs, kad jei šioje situacijoje įvyktų smurtas, jis būtų atskleistas? (Įvertinkite nuo 0 iki 100%, kur 0% – smurtas liks visiškai nepastebėtas, 50% - vidutinė tikimybė, kad smurtas bus išaiškintas, o 100% – smurtas tikrai bus išaiškintas.)	
6. Kokia, Jūsų nuomone, būtų galima bausmė už šiuos veiksmus?	
7. Kaip Marius galėtų išvengti teisinės atsakomybės (bausmės)?	

4 priedas. Patiriamų emocinių išgyvenimų skalė

Instrukcija

Jums bus nurodytos penkios emocijos. Prašome įvertinti procentais, kokio stiprumo emocijas išgyvenate šiuo metu (labiausiai tinkamą įvertinimą apibraukite).

Procentų reikšmės:

0 proc. reiškia, kad visiškai nejaučiate nurodytos emocijos

50 proc. reiškia, kad išgyvenate vidutinio stiprumo emociją

100 proc. reiškia, kad išgyvenate labai stiprią emociją

1. Džiaugsmas

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 proc.

2. Liūdesys

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 proc.

3. Baimė

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 proc.

4. Pyktis

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 proc.

5. Pasišlykštėjimas

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 proc.

Dėkojame už atsakymus!

5 priedas. Tyrimo instrukcija

TYRIMO INSTRUKCIJA

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip žmonės supranta kitų žmonių elgesį ir priima sprendimus įvairiose tarpasmeninio bendravimo situacijose. Tyrimas yra konfidencialus – jūsų asmeninė informacija nebus niekur paviešinta. Atlikus tyrimą visų tiriamųjų atsakymai bus analizuojami bendrai, atskirai jūsų atsakymai nebus analizuojami ir interpretuojami. Tyrimas vidutiniškai užtruks apie 20 minučių.

Tyrimo metu jums bus pateikiamos penkios situacijos, kuriose aprašyti įvairūs tarpasmeninio bendravimo atvejai. Kiekvieną situaciją reikės perskaityti, kad po to galėtumėte atsakyti į su ja susijusius klausimus. Čia nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų – svarbi tik jūsų asmeninė nuomonė apie aprašytą situaciją. Prašome nuoširdžiai atsakyti į klausimus, kuriuos Jums pateiksiu.

Jei turite kokių nors klausimų – galite klausti dabar. Jei klausimų kils tyrimo metu – pasibaigus tyrimui mielai į juos atsakysiu.

Ar turite kokių nors klausimų? Galime pradėti, kai tik būsite pasiruošęs.

Sąlyga	Procedūra ir instrukcijos
Ribotas laikas	1. Tyrimo dalyviui pateikiama emocijų intensyvumo skalė. 2. Pateikiama instrukcija įvertinti situacijas - „<i>Kaip įmanoma greičiau įvertinkite pateiktą situaciją ir atsakykite į klausimus, kuriuos užduosiu. Jūsų laikas užduočiai atlikti yra ribotas ir jam pasibaigus Jus sustabdysiu. Atsakydamas į klausimus, pasistenkite garsiai įvardinti visas kylančias mintis.</i>”
Neribotas laikas	1. Tyrimo dalyviui pateikiama emocijų intensyvumo skalė. 2. Pateikiama instrukcija įvertinti situacijas - „<i>Kaip įmanoma išsamiau įvertinkite pateiktą situaciją ir atsakykite į klausimus, kuriuos užduosiu. Užduočiai atlikti laiko turite tiek, kiek Jums reikės. Atsakydamas į klausimus, pasistenkite garsiai įvardinti visas kylančias mintis.</i>”
Pykčio sužadimas	1. Tyrimo dalyviui pateikiama emocijų intensyvumo skalė. 2. „<i>Užsimerkite ir prisiminkite situaciją, kai paskutinį kartą jautėte stiprų pyktį. Trumpai papasakokite kas įvyko ir kaip jautėtės?</i>” 3. Po prisiminimo papasakojimo tyrimo dalyviui vėl pateikiama emocijų intensyvumo skalė. 4. Pateikiama instrukcija įvertinti situacijas - „<i>Dabar įvertinkite pateiktą situaciją ir atsakykite į klausimus, kuriuos užduosiu. Atsakydamas į klausimus, pasistenkite garsiai įvardinti visas kylančias mintis.</i>”

6 priedas. Informuoto sutikimo forma

Gerbiamasis,

Esu Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Teisės Psichologijos instituto studentė Rugilė Urbutytė. Atlieku magistro darbo tyrimą, kurio tikslas – išsiaiškinti, kaip žmonės priima sprendimus skirtingomis sąlygomis. Tyrimo metu pateiksiu penkias situacijas, kuriose aprašyti įvairūs tarpasmeninio bendravimo atvejai. Taip pat Jums bus užduodami su situacijomis susiję klausimai. Tyrimas vidutiniškai užtruks apie 20 minučių.

Jūsų atsakymai ir asmeninė informacija nebus viešinama. Prašau nuoširdžiai atsakyti į visus tyrimo metu užduodamus klausimus. Teisingų ar klaidingų atsakymų nėra. Man svarbi Jūsų asmeninė nuomonė.

Į visus Jums kilusius klausimus atsakysiu pasibaigus tyrimui.

Sutinku dalyvauti tyrime

.....

(vardas, pavardė, parašas)

Data